

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА

Кафедра технологічної та професійної освіти

«До захисту допускаю»
завідувач кафедри технологічної та професійної освіти,
доктор педагогічних наук, професор
_____ Л. В. Оршанський

«_____» _____ 2022 р.

НАВЧАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ВИГОТОВЛЕННЯ
ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВИХ ВИРОБІВ З ДЕРЕВА
У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Спеціальність 014.10 Середня освіта (Трудове навчання та технології)

Магістерська робота

на здобуття кваліфікації – вчитель трудового
навчання, технологій та креслення

Автор роботи: Николин Михайло Мирославович _____
підпис

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Оршанський Леонід Володимирович _____
підпис

Дрогобич – 2022

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Завідувач кафедри ТПО

15.10.2020 р.

(підпис)

(дата)

ЗАВДАННЯ

на підготовку магістерської роботи

1. Тема: Навчання технологій виготовлення декоративно-ужиткових виробів з дерева у закладі загальної середньої освіти.

2. Керівник: доктор пед. наук, професор Оршанський Леонід Володимирович.

3. Студент: Николин Михайло Мирославович.

4. Перелік питань, що підлягають висвітленню у кваліфікаційній роботі:

1) з'ясувати умови та способи стимулювання школярів до позаурочних занять декоративно-ужитковим мистецтвом в школі;

2) розробити навчальну програму «Різьблення деревини на мистецьких традиціях українського народу» на основі модульного підходу та розкрити особливості викладання цього виду мистецтва у шкільному гуртку;

3) підготувати методичні рекомендації щодо вивчення основних видів художнього різьблення деревини, а також створення матеріально-технічної бази відповідного гуртка;

4) розробити комплект слайдів для презентації з метою підвищення ефективності гурткових занять з різьблення деревини.

5. Список рекомендованої літератури:

1. Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Є. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів: Світ, 1993. 272 с.
2. Василенко П. Г. Розвиток художньо-творчих здібностей школярів у процесі декоративного малювання: посіб. Київ: Освіторія, 2019. 214 с.
3. Войтович І.Г. Основи технології виробів з деревини: підручник. Львів : Нац. лісотехн. ун-т України, 2010. 304 с.
4. Декоративно-ужиткове мистецтво: словник / Я.П. Запаско (ред.). Львів: Афіша, 2000. 436 с.
5. Коберник О. М. Методика трудового навчання : проектно-технологічний підхід : навч. посіб. / за ред. О. М. Коберника, В. К. Сидоренка. Умань : СПД Жовтий, 2008. 216 с.
6. Ковальчук О.В. Українське народознавство: книга для вчителя. Київ : Освіта, 1994. 176 с.
7. Оршанський Л. В., Криванчик Р.Ф. Технологія художньої обробки деревини : навч. посіб. Дрогобич : Коло, 2001. 228 с.
8. Тимків Б.М., Кавас К.М. Виготовлення художніх виробів з дерева: Різьба по дереву: підручник / за наук. ред. Тимківа Б.М. Львів: Світ, 1995. Ч.І. 176 с.
9. Художня обробка матеріалів: орнаментика і технологія: навч. посіб. / Л.В. Оршанський, М. Курач, Г. Ліщинська-Кравець, М. Олексюк. Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2013. 342 с.
10. Цісарук В.Ю. Технології художньої обробки деревини та методика їх навчання: навч. посібник. Кременець : [б.в.], 2010. 88 с.

№ з/п	Назва етапу	Термін виконання	Термін звіту перед керівником, кафедрою
1.	Вивчення й аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури; визначення вихідних положень дослідження (об'єкт, предмет, методи); формування мети; постановка завдань.	до 25.12.2020 р.	28.12.2020 р.
2.	Підготовка 1-го розділу роботи.	до 28.09.2021 р.	08.10.2021 р.
3.	Підготовка 2-го розділу роботи.	до 02.05.2022 р.	05.05.2022 р.
5.	Формування висновків. Оформлення роботи.	до 10.05.2022 р.	18.05.2022 р.
6.	Перевірка роботи на плагіат	до 23.05.2022 р.	25.05.2022 р.
7.	Попередній захист роботи і рецензування.	до 30.05.2022 р.	31.05.2022 р.

7. Дата видачі завдання – 15.10.2020 р.

8. Термін подачі роботи керівнику – 20.05.2022 р.

9. З вимогами до виконання роботи і завданням ознайомлений _____ Николин М.М.

10. Керівник _____ Оршанський Л.В.

ЗАХИСТ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

1. Тема : «Навчання технологій виготовлення декоративно-ужиткових виробів з дерева у закладі загальної середньої освіти».

Оцінка за стобальною шкалою: _____

Оцінка за національною чотирибальною шкалою: _____

Коротка мотивація захисту:

[illegible]

дата

Голова ЕК

ПІДПИС

прізвище та ініціали

Секретар ЕК

ПІДПИС

Прізвище та ініціали

АННОТАЦІЯ

Николин М. М. Навчання технологій виготовлення декоративно-ужиткових виробів з дерева у закладі загальної середньої освіти. – Рукопис.

У магістерській роботі проведено аналіз психолого-педагогічної та науково-методичної літератури, що дозволило з'ясувати умови та способи стимулювання школярів до позаурочних занять декоративно-ужитковим мистецтвом в школі; розробити навчальну програму «Різьблення деревини на мистецьких традиціях українського народу» на основі модульного підходу та розкрити особливості викладання цього виду мистецтва у шкільному гуртку; підготувати методичні рекомендації щодо вивчення основних видів художнього різьблення деревини, а також створення матеріально-технічної бази відповідного гуртка; розробити комплект слайдів для презентації з метою підвищення ефективності гурткових занять з різьблення деревини.

Практична значення роботи полягає у підготовці методичних рекомендацій педагогам щодо організації позаурочних занять із вивчення технологій виготовлення декоративно-ужиткових виробів з дерева у закладі загальної середньої освіти.

Ключові слова: *народне декоративно-ужиткове мистецтво, традиційні вироби з деревини, різьблення деревини, шкільний гурток, художньо-трудова діяльність, заклад загальної середньої освіти.*

SUMMARY

Nikolin M.M. Teaching technologies for making decorative and applied wood products in a general secondary education institution. – Manuscript.

In the master's work the analysis of psychological-pedagogical and scientific-methodical literature was carried out, which allowed to find out the conditions and ways to stimulate students to extracurricular activities in decorative and applied arts at school; to develop the curriculum «Woodcarving on the artistic traditions of the Ukrainian people» on the basis of a modular approach and to reveal the features of teaching this art in the school group; to prepare methodical recommendations on the study of the main types of artistic woodcarving, as well as the creation of material and technical base of the relevant circle; develop a set of slides for presentation in order to increase the effectiveness of group classes in wood carving.

The practical significance of the work is to prepare guidelines for teachers on the organization of extracurricular activities to study the technology of making decorative and useful products from wood in general secondary education.

Key words: *folk decorative and applied art, traditional wood products, wood carving, school circle, art and labor activity, general secondary education institution.*

ЗМІСТ

ВСТУП	2
Розділ 1. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ТА ЗМІСТ ПОЗАУРОЧНИХ ЗАНЯТЬ З РІЗЬБЛЕННЯ ДЕРЕВИНИ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	5
1.1. Умови та способи стимулювання школярів до позаурочних занять з декоративно-ужиткового мистецтва	5
1.2. Методичні особливості вивчення декоративно-ужиткового мистецтва на позаурочних заняттях у школі	12
1.3. Розробка навчальної програми шкільного гуртка «Різьблення деревини на мистецьких традиціях українського народу» на основі модульного підходу	20
Розділ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ ТА КОМП'ЮТЕРНИЙ СУПРОВІД НАВЧАННЯ ГУРТКІВЦІВ ТЕХНІЦІ РІЗЬБЛЕННЯ ДЕРЕВИНИ	39
2.1. Характеристика основних видів художнього різьблення деревини	39
2.2. Матеріально-технічне забезпечення шкільного гуртка	49
2.3. Розроблення презентації для гурткових занять із різьблення деревини.	42
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61

ВСТУП

У нормативно-правових і концептуальних документах (Закони України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Державний стандарт повної загальної середньої освіти, Проєкт «Нова українська школа», Концепція художнього виховання, Концепція технологічної освіти та ін.) підкреслюється значення загальної середньої освіти дітей, зусилля якої спрямовуються на сприяння становленню мотивації до пізнання і креативності, розвитку творчих здібностей в різних видах і напрямках освітньої діяльності, розкриття потенціалу учнів.

Потужним проявом національної культури за весь період існування українського народу було і залишається народне декоративно-ужиткове мистецтво (далі – ДУМ). Предмети ДУМ супроводжують людину впродовж усього життя, тому для кожного різною мірою вони стають духовним середовищем, в якому формуються світогляд, естетичні ідеали, моральні цінності й трудові якості особистості. Сьогодні народне ДУМ розглядається як живий феномен художньої культури, особливий вид художньої творчості. При цьому велике значення для розвитку народного мистецтва має традиція. Відновлення та збереження традицій народного декоративно-ужиткового мистецтва являє собою доволі складну педагогічну проблему [37]. З іншого боку, народне ДУМ допомагає кращому сприйняттю дітьми навколишнього світу, любові до природи рідної землі, культури свого народу, національних звичаїв і традицій.

Позаурочні заняття різними видами ДУМ в школі не лише розвивають рівень пізнання, а й формують світ особистості, допомагають включити суб'єктивні естетичні цінності в формування суспільно-значущих цінностей, а це основне завдання особистісно орієнтованого навчання в школі. Уміння використовувати природні якості матеріалу втілюється в художньо-технічні прийоми, що дозволяють найбільш раціонально конструювати і прикрашати

вироби сюжетними зображеннями або орнаментами, поєднуючи в них реальні прообрази зі сміливою фантазією творця.

Активне залучення школярів до процесу позаурочних занять з ДУМ, постійне виявлення та реалізація потенційних можливостей учнів сприяють інтенсивному формуванню творчих здібностей, підвищують рівень активності школяра, змінюють становлення його до навколишньої дійсності як суб'єкта художньо-трудової діяльності. Зважаючи на вище сказане, тема магістерської роботи **«Навчання технологій виготовлення декоративно-ужиткових виробів з дерева у закладі загальної середньої освіти»** є достатньо актуальною.

Мета дослідження полягає у розробленні змісту позаурочних занять та підготовці організаційного і комп'ютерного супроводу вивчення технологій виготовлення декоративно-ужиткових виробів з дерева у закладі загальної середньої освіти.

Об'єкт дослідження: художньо-трудова діяльність учнів у гуртку закладу загальної середньої освіти.

Предмет дослідження: навчання школярів технологій виготовлення декоративно-ужиткових виробів з дерева у процесі позаурочних занять.

Для досягнення реалізації мети були поставлені такі **завдання:**

1) з'ясувати умови та способи стимулювання школярів до позаурочних занять декоративно-ужитковим мистецтвом в школі;

2) розробити навчальну програму «Різьблення деревини на мистецьких традиціях українського народу» на основі модульного підходу та розкрити особливості викладання цього виду мистецтва у шкільному гуртку;

3) підготувати методичні рекомендації щодо вивчення основних видів художнього різьблення деревини, а також створення матеріально-технічної бази відповідного гуртка;

4) розробити комплект слайдів для презентації з метою підвищення ефективності гурткових занять з різьблення деревини.

Практична значущість магістерської роботи полягає у підготовці методичних рекомендацій педагогам щодо організації позаурочних занять із вивчення технологій виготовлення декоративно-ужиткових виробів з дерева у закладі загальної середньої освіти.

Апробація результатів: виступ і тези доповіді «Розробка навчальної програми «Різьблення деревини на мистецьких традиціях українського народу»» в збірнику матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції викладачів та студентів ННІФМЕІТ «Актуальні проблеми сучасної науки».

Структура. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів (6 підрозділів), висновків і списку використаних джерел (43 найменування). Загальний обсяг становить 64 сторінки друкованого тексту, з яких 61 сторінка основного тексту. Робота містить 2 таблиці, 17 рисунків і 31 слайд.

Розділ 1

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ТА ЗМІСТ ПОЗАУРОЧНИХ ЗАНЯТЬ З РІЗЬБЛЕННЯ ДЕРЕВИНИ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

1.1. Умови та способи стимулювання школярів до позаурочних занять з декоративно-ужиткового мистецтва

Декоративно-ужиткове мистецтво (від лат. *decoro* – прикрашаю) – це створення художніх виробів, що мають утилітарне призначення [11]. Твори ДУМ мають відповідати кільком вимогам: володіти естетичною якістю; бути розраховані на художній ефект; служити для оформлення побуту й інтер'єру приміщень. Такими творами є: одяг, декоративні тканини, килими, меблі, художнє скло, фарфор, фаянс, ювелірні та інші художні вироби. У науковій літературі з другої половини XIX ст. утвердилася класифікація видів ДУМ за матеріалом (метал, кераміка, текстиль, дерево та ін.) або за технікою виконання (різьблення, розпис, вишивка, вибійка, литво, карбування, інтарсія та ін.) [1].

Поняття «декоративно-ужиткове мистецтво» досить широке і багатогранне: це й унікальне селянське мистецтво, що сягає своїм корінням в глибину століть; й його сучасні «наступники» – традиційні художні ремесла і промисли, пов'язані загальним поняттям – народне мистецтво; й класика – пам'ятки світового декоративного мистецтва, що користуються загальним визнанням і зберігають значення високого зразка; й сучасне декоративно-ужиткове мистецтво в широкому діапазоні його проявів: від малих, камерних форм до масштабних, від одиничних предметів до багатопредметних ансамблів, що вступають в синтез з іншими предметами, архітектурно-просторовим середовищем, іншими видами пластичних мистецтв [1].

Однак у будь-яких з перерахованих напрямів, у ДУМ превалює яскраво виражене прагнення художників, майстрів правдиво відобразити

навколишню дійсність, зберегти в матеріалі красу навколишнього світу. Народне ДУМ виховує чуйне ставлення до прекрасного, сприяє становленню гармонійно розвиненої особистості. Засноване на глибоких художніх традиціях твори ДУМ формують художній смак, створюють естетично повноцінне середовище, визначальне для розкриття творчого потенціалу особистості [16, с. 24].

Освітня практика показує, що надання учням старших класів змоги займатися різноманітними видами творчості у галузі ДУМ сприятиме задоволенню їхніх потреб у різних видах практичної предметно-перетворювальної діяльності, формуватиме у них емоційно-позитивне ставлення до цих видів діяльності, розвиватиме пізнавальний інтерес до естетичного упорядкування навколишнього світу, розкриватиме творчий потенціал. Застосування різноманітних видів і форм пізнавальної та практичної діяльності в галузі ДУМ є необхідним чинником розвитку здібностей дітей до цього виду діяльності. Опора на принцип позитивної мотивації та підвищення рівня самооцінки учнів передбачає активне застосування методів, котрі стимулюють творчу і навчально-пізнавальну діяльність школярів [25, с. 115].

Важливою ознакою високого рівня художньо-трудової підготовки школярів вважаємо розвиток їхньої проєктної культури, високий рівень якої можливо досягнути при створенні вчителем таких умов:

- при викладанні ДУМ формувати у школярів новаторський світогляд, оригінальність на основі об'єднання наукових, художніх і технологічних знань;
- важливу роль у процесі навчання займатимуть художні та проєктні завдання проблемного характеру, що вимагають від учнів творчого підходу до їх розв'язання;
- знання, вміння і навички, набуті у процесі вивчення ДУМ, будуть успішно застосовуватися підлітками в повсякденному житті та подальшій професійній діяльності [29, с. 148].

Одним із важливим результатів позаурочної художньо-трудової діяльності є формування у школярів сенсомоторних якостей, що забезпечує успіх при вивченні ДУМ і підвищує ефективність розвитку їхніх творчих здібностей. Сенсомоторні якості пов'язані з рухами, діями рук, що дозволяє швидко і точно засвоїти технічні прийоми при виготовленні та декоративній інтерпретації форм. На гурткових заняттях, наприклад різьбленням деревини чи художнім розписом (петриківським, яворівським), необхідно передовсім правильно «поставити руку». Цей термін має на увазі технічну підготовку учнів, що складається з застосування певних прийомів і способів роботи, які дозволяють їм виконувати рухи, дії та операції на основі раніше набутого досвіду. Саме у процесі художньо-трудової діяльності в учнів розвиваються необхідні практичні вміння і навички. Різноманітні дидактичні прийоми «постановки руки» сприяють набуттю учнями необхідних сенсомоторних якостей в процесі художньо-трудової діяльності, які в подальшому будуть успішно вдосконалюватися і розвиватися. Розвиток сенсомоторних якостей учнів, тренування необхідної свободи рухів рук повинні доводитися до автоматизму.

Вміння та навички в поєднанні з теоретичними знаннями, вдосконалюючись в процесі позаурочної художньо-трудової діяльності, сприяють формуванню основ майстерності та є базою для розвитку творчих здібностей учнів. Ученими доведено, що саме заняття ДУМ дозволяють за допомогою виготовлення виробів активізувати творчі здібності учнів. Під час таких занять відбувається більш глибоке вивчення теоретичних основ конкретного виду художнього ремесла, розвивається інтерес до творчості майстрів художніх ремесел і промислів, й одночасно реалізується важливий педагогічний принцип тісного зв'язку теорії з практикою [33, с. 19].

В основі процесу розвитку особистості школяра лежать цінності, які передбачають усвідомлення ними національно-культурних традицій. Духовне зростання особистості, формування цінностей відбувається на живому соціальному досвіді, орієнтації на цінності національні та

загальнолюдські. Через освоєння різноманітних цінностей учні набувають соціального досвіду, долучаються до національної культури, формуються як особистості, а головне – вони створюють нові та оберігають старі цінності, що впливає на подальший розвиток національної культури.

Застосування наочних посібників (репродукції, зразки виробів народних художніх промислів, малюнки, тематичні добірки, відео- і аудіо записи тощо) має супроводжувати процес вивчення: 1) на стадії чуттєвого споглядання з їх допомогою в свідомості учнів викарбовуються чуттєво-наочні образи, характерні для народного ДУМ; 2) на стадії абстрактного мислення наочні образи допомагають мисленню і дають необхідний інформаційний матеріал; 3) включення в зміст занять міфів, легенд, в яких відобразилися уявлення предків про світобудову, збагачує сприйняття учнів, дає можливість отримати знання в галузі історії та літератури.

Індивідуальна робота з учнями є початковою сходинкою в розвитку активізації творчої діяльності та передумовою для створення творчих колективів. Вона полягає в тому, що окремі школярі під керівництвом керівника гуртка, починають займатися художньо-прикладною творчістю на високому рівні, поглиблено вивчають окремі складні питання, пов'язані з тим чи іншим видом ДУМ, успішно проєктують і виготовляють різні за складністю вироби декоративно-ужиткового призначення тощо. Надалі до них приєднуються інші гуртківці, які зацікавилися цією роботою. Поява такого загального інтересу групи учнів до конкретної галузі ДУМ та їх прагнення працювати спільно, колективно, своєчасно підтримане педагогом, призводить до організації творчого об'єднання [43, с. 37]. Освітня практика показує, що гурткові заняття ДУМ володіють великим педагогічним потенціалом, вони дозволяють виховувати смак дітей на прикладах народного декоративного мистецтва, розвивати творчу активність, навчають створювати красиві та функціональні вироби.

Підсумкові виставки наприкінці начального року на основі інтеграційного підходу мають високий розвиваючий потенціал [29, с. 211]. У

школярів спостерігається підвищений інтерес до змісту пошукових завдань, з'являється широта інтересів, прагнення займатися різними і несхожими один на одного видами художньо-трудової діяльності, бажання спробувати власні сили в різних її напрямках і видах. Це стає основою накопичення різноманітного досвіду і постійного його перероблення, трансформації в нові образи та ідеї. Залучення на гурткових заняттях ДУМ цікавих його видів у взаємодії зі знаннями, отриманими учнями на уроках історії, літератури, музики, образотворчого мистецтва, що доповнюють народну культурну спадщину, є дуже ефективним дидактичним засобом.

Важливу роль у процесі отримання нових знань відіграють вікові особливості дітей, адже на кожному віковому етапі одні й ті ж знання можуть засвоюватися учнями на різних рівнях сприйняття. Практикою доведено, що середній і старший шкільний вік найбільш сприятливий для активізації творчої діяльності у галузі ДУМ.

Ученими виокремлено основні способи стимулювання школярів до занять ДУМ: 1) забезпечення сприятливої творчої атмосфери в учнівському колективі; 2) доброзичливість з боку педагога, його відмова від критики на адресу учня; 3) збагачення освітнього середовища найрізноманітнішими новими для нього предметами і стимулами з метою розвитку його допитливості; 4) заохочення школярів до висловлювання оригінальних ідей; 5) забезпечення можливостей для практичного втілення індивідуальних і групових проєктів; 6) використання особистого прикладу творчого підходу до розв'язання проблем; 7) надання можливості активно задавати питання, вносити пропозиції, виявляти ініціативу тощо [33, с. 114].

Таким чином, на отриманий результат навчання учнів ДУМ позитивно можуть вплинути такі аспекти:

1) вивчення історії виникнення і розвитку ДУМ з опорою на народні художні традиції того чи іншого регіону України;

2) дослідження давніх художніх образів і мотивів народного ДУМ, семантики традиційного орнаменту;

3) застосування з перших етапів навчання ДУМ методу проєктів з його наступними трансформаціями і варіативністю завдань.

Аналіз наукової літератури дозволив виявити основні психолого-педагогічні умови, що впливають на ефективність процесу позаурочного навчання ДУМ в закладі загальної середньої освіти, а саме [25]:

а) *психологічні*: урахування особливостей і профілю гуртка ДУМ, періодів працездатності дітей на позаурочних заняттях, вікових, психофізіологічних і функціональних особливостей учнів; наявність емоційних розрядок, що стимулюють позитивні емоції; створення сприятливого психологічного клімату в художньо-прикладному гуртку тощо;

б) *педагогічні*: здатність зацікавити мистецтвом, зокрема ДУМ; створення довірливих відносин в учнівському колективі; стимулювання умов для самовираження учнів; здатність організувати розумову діяльність при сприйнятті творів ДУМ; використання прийомів, що сприяють розумінню і збереженню інформації про ДУМ; практична спрямованість занять ДУМ тощо.

Як показує освітня практика, для успішної організації гурткових занять ДУМ необхідно створити спеціальну систему педагогічних умов. У площині різних концептуальних підходів до викладання ДУМ ці умови визначаються по-різному, однак нами виявлені найголовніші з них:

- розвиток інтересу до вивчення ДУМ;
- поєднання систематичного контролю за художньо-трудовою діяльністю школярів з наданням їм педагогічно доцільної допомоги;
- виховання в учнів віри у власні сили, в свої творчі здібності та здатності;
- послідовне ускладнення перебігу творчої художньо-трудової діяльності;
- забезпечення перспектив творчого розвитку учнів у галузі ДУМ;

- вивчення особливостей художньої мови декоративно-ужиткового мистецтва й етнодизайну, освоєння засобів художньої виразності пластичних видів мистецтв;
- цілеспрямоване, систематичне використання мистецтвознавчих оповідань, бесід, інформаційних повідомлень, які активізують увагу дитини, стимулюють роботу думки, емоційну й естетичну чутливість;
- цілеспрямований відбір творів ДУМ для вивчення на гурткових заняттях;
- використання на заняттях мультимедійних засобів, комп'ютерних програм, спеціальних наочних посібників, автентичних зразків декоративно-ужиткових виробів тощо;
- активне вивчення школярами під керівництвом педагога природи (спостереження, клаузури, начерки і замальовки на поставлену тему, зображення по пам'яті), автентичних предметів ДУМ, інших характерних зразків національної побутової культури, історичних архітектурних деталей тощо;
- уведення в структуру гурткових занять творчих, імпровізаційних і проблемних завдань;
- застосування різноманітних художніх і конструктивних матеріалів, а також різних технологій і декоративних технік роботи з ними;
- зміна видів художньо-трудової діяльності впродовж навчального року (ліплення форм, проєктування, конструювання, виготовлення об'єкту та декоративна робота над його оздобленням);
- поєднання індивідуальних і колективних форм роботи гуртківців;
- уведення в структуру занять ігрових моментів, використання дидактичних ігор, використання елементів змагальності та ін.;
- застосування проєктного методу навчання ДУМ.

1.2. Методичні особливості вивчення декоративно-ужиткового мистецтва на позаурочних заняттях у школі

Гурткові заняття в школі з певного виду ДУМ розвивають в учнів уміння бачити й активно стверджувати прекрасне в людських відносинах, праці, природі, здатність відчувати та розуміти естетичне начало цього виду мистецтва, усвідомлювати єдність функціонального й естетичного значення декоративно-ужиткового виробу. Саме тому необхідно особливу увагу приділити викладання цього виду мистецтва як на уроках в школі, так і на гурткових заняттях у закладі загальної середньої освіти, а отже важливо здійснювати відповідну підготовку педагогів, здатних внести свій вклад у впровадження в освітній процес і подальший розвиток подібних занять.

Традиційна методика викладання ДУМ у системі освіти нині отримує нове життя, неминуче вдосконалюється. У неї поступово входять конкретні прийоми і навіть цікаві методичні посібники зі шкільної методики образотворчого мистецтва та трудового навчання. І, звичайно, педагогами обов'язково створюються власні оригінальні методи та конкретні прийоми, що відповідають специфіці змісту ДУМ та безпосередньо практичній роботі в умовах закладу загальної середньої освіти.

Відомо, що метод навчання – це процес педагогічної взаємодії між учителем та учнями, в результаті якого відбувається передача і засвоєння нових знань, умінь і навичок, передбачених змістом навчання [5]. Натомість, прийом навчання (або навчальний прийом) – це короткочасна взаємодія між педагогом і учнями, спрямована на передачу і засвоєння конкретного знання, вміння, навички [7].

За традицією, що склалася у вітчизняній педагогіці, методи навчання поділяються на три групи:

1. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності:
 - 1) словесні, наочні, практичні (за джерелом викладу навчального матеріалу);
 - 2) репродуктивні, пояснювально-ілюстративні, пошукові, дослідні, проблемні

й ін. (за характером навчально-пізнавальної діяльності); 3) індуктивні та дедуктивні (за логікою викладу і сприйняття навчального матеріалу);

2. Методи контролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності: усні, письмові перевірки та самоперевірки результативності оволодіння знаннями, вміннями і навичками.

3. Методи стимулювання навчально-пізнавальної діяльності: певні заохочення в формуванні мотивації, почуття відповідальності, зобов'язань, інтересів в оволодінні знаннями, вміннями і навичками [21].

У практиці навчання існують й інші підходи до визначення методів навчання, які ґрунтуються на ступеня усвідомленості сприйняття навчального матеріалу: пасивні, активні, інтерактивні, евристичні й ін. Ці визначення вимагають подальшого уточнення, тому що процес навчання не може бути пасивним і не завжди є відкриттям (еврика) для учнів [7, с. 345]. На погляд О. Вишневського, пасивний метод – це форма взаємодії учнів і вчителя, в якій останній є основною дійовою особою і керуючим перебігом уроку, а учні виступають у ролі пасивних слухачів, підпорядковуючись директивам вчителя. Зв'язок вчителя з учнями на так званих «пасивних уроках» здійснюється за допомогою опитувань, самостійних, контрольних робіт, тестувань тощо [5].

З погляду сучасних педагогічних технологій та ефективності засвоєння учнями навчального матеріалу пасивний метод вважається найбільш неефективним, але, незважаючи на це, він має і деякі переваги. Це відносно легка підготовка до занять з боку вчителя і можливість подати порівняно велику кількість навчального матеріалу в стислих часових межах уроку (гурткового заняття). З урахуванням цих переваг, багато вчителів вважають кращим пасивний метод перед іншими методами. Треба сказати, що в деяких випадках цей підхід успішно діє в руках досвідченого педагога, особливо якщо учні мають чіткі цілі, спрямовані на ґрунтовне вивчення змісту предмета. Наприклад, найбільш поширеним видом пасивного уроку є лекція. Цей вид уроку широко застосовується у закладах вищої освіти, де

навчаються дорослі люди, які цілком сформувалися та мають чітко визначену мету – глибоко вивчити дисципліну. Однак такий метод недостатньо себе виправдовує на шкільних уроках, тим паче – на заняттях у гуртку.

Активний метод – це форма взаємодії учнів і вчителя, при якій учні не пасивні слухачі, а активні учасники освітнього процесу. Якщо в пасивному уроці основною дійовою особою, менеджером уроку є учитель, то тут вчитель і учні перебувають на рівних правах. Якщо пасивні методи передбачають авторитарний стиль педагогічної взаємодії, то активні – спрямовані на застосування демократичний стиль управління освітнім процесом [7]. Часто між активними та інтерактивними методами навчання ставлять знак рівності, проте, незважаючи на спільність, вони мають суттєві відмінності. Інтерактивні методи можна розглядати як найбільш сучасну форму активних методів. Інтерактивний метод («inter» – це взаємний, «act» – діяти) – означає взаємодіяти, перебувати в режимі активної бесіди, діалогу з будь-ким [21].

Іншими словами, на відміну від активних методів, інтерактивні зорієнтовані на більш широку взаємодію учнів не лише з педагогом, а й один з одним і на домінування активності учнів в процесі навчання. Місце педагога в інтерактивних уроках зводиться до спрямування діяльності учнів на досягнення цілей заняття. Крім того, педагог розробляє план позаурочного заняття (зазвичай, це інтерактивні вправи та проблемні завдання, в ході виконання яких учні шукають і досліджують новий матеріал). Отже, основними складовими інтерактивних занять є інтерактивні вправи та проблемні завдання, які виконуються учнями колективно. Важлива відмінність інтерактивних вправ і проблемних завдань від звичайних в тому, що виконуючи їх, учні не тільки і не стільки закріплюють вже вивчений матеріал, скільки досліджують новий [7].

Щодо специфіки вивчення різних видів ДУМ, то залежно від основної мети і змісту навчання, методика організації та проведення занять здійснюється по-різному. Традиційна схема гурткових занять з ДУМ (за

концепцією Є. Антоновича) має як класичний підхід, так і свою специфіку: спочатку учні розглядають автентичні твори народного ДУМ і розмірковують про їх красу. Таким чином, поглиблюються їхні знання про суть народного ДУМ і життя народу, який створив таку красу. Їхня увага звертається на особливості форми і тематику зображень, різноманітність виробів за формою і кольором, відповідність орнаменту середовищу створення народного твору. Далі учні виконують ескізи орнаменту, дотримуючись певної послідовності дій, а весь процес будується від простого до складного за такою схемою: 1) визначити межі, в межах яких повинен бути розміщений орнамент; 2) намітити осі симетрії; 3) визначити місце всіх характерних елементів візерунка, виконати ескіз; 4) закінчити виконання ескізу орнаменту в кольорі [1].

Відомий мистецтвознавець А. Канцедікас підкреслює, що в народній творчості приклади «єдності функціональності речі й особливостей її форми дуже широко поширені» [16, с. 12]. При цьому дану єдність педагогові потрібно підтверджувати демонструванням предметів різних видів ДУМ з акцентуванням уваги учнів на текстурі, фактурі матеріалу, композиційному розміщенні орнаменту, правильному підборі кольорової гами тощо.

Інший, часто використовуваний підхід до освоєння ДУМ (в межах художньо-педагогічної концепції Б. Неменського) реалізує такі завдання: 1) формування художнього смаку учнів; 2) розуміння вихованцями особливостей ДУМ; 3) усвідомлення школярем причетності до скарбниці народної культури, прояв шанобливого ставлення до національної культурної спадщини; 4) осмислення місця ДУМ в житті суспільства [25]. Учні в ході сприйняття декоративно-ужиткових виробів і в процесі практичної діяльності повинні звертати увагу, перш за все, на змістовний сенс художньо-образної мови цього виду мистецтва, вміти пов'язувати його з явищами життя суспільства, які його породжують; вміти користуватися мовою декоративного мистецтва в практичній діяльності; проявляти ерудицію, фантазію та спостережливість при виконанні ескізів та розробці проєктів;

вміти висловлювати особисте розуміння значення ДУМ у житті людей. При виконанні практичних робіт учні набувають навичок створення власних проєктів на основі образів народного мистецтва, сучасних народних промислів і ремесел (обмеження кольорової палітри, варіації орнаментальних мотивів тощо); оволодівають навичками роботи з конкретним природним матеріалом; навчаються поєднувати в індивідуально-колективному процесі творчі зусилля зі створення проєктів для прикрашання, наприклад, інтер'єру своєї школи або інших декоративних робіт [25].

Найбільша увага специфіці вивчення ДУМ відводиться в методиці, запропонованій Т. Шпікаловою. Вона передбачає розвиток естетичних знань, художньо-графічних умінь і творчого досвіду в зв'язку з вивченням головних відмінних ознак творів народного ДУМ та з розв'язанням художньо-творчих завдань на основі творчих принципів народного ДУМ (повтор, варіація, імпровізація) [43]. Учням, наприклад, пропонується такий приблизний перелік художньо-творчих завдань з вивчення декоративних розписів: 1) повтор головних композиційних мотивів декоративних розписів: «дерево життя», композиція з декоративним сюжетом, композиція з сонцем (небо, земля, підземний світ); 2) повтор композиційної основи та ритмічних вузлів за допомогою схематичного малюнка (умовні або геометричні фігури); 3) рішення варіацій шляхом самостійного вибору головного елемента декоративного розпису, визначення розміру (збільшення або зменшення) елемента, поєднання головного елемента з другорядними, вибір формату листа (квадрат, коло, трикутник та ін.), матеріалу для зображення елементів; 4) імпровізація-ескіз декоративного розпису на поверхні предмету [43].

На дослідному методі навчання, який передбачає високий рівень розвитку вихованця, П. Василенко будує авторську систему навчання ДУМ, зокрема декоративному розпису. Цей метод вчена вважає основним видом проблемного навчання. Для його реалізації вченою пропонуються картки-завдання з петриківського чи яворівського розпису, що відповідають вимогам, які ставляться до проблемної ситуації: 1) розв'язання проблемної

ситуації з орієнтацією на максимальну самостійність і творчу ініціативність учня; 2) проблема відповідає навчальній інформації, яку отримує учень, а також тій інформації, якою він уже володіє; 3) проблемна ситуація створює труднощі, але водночас вона посилює для учня; 4) основу проблемної ситуації становить суперечність інформації; 5) проблемна ситуація в процесі її реалізації породжує потребу в розгляді нових ситуацій, пов'язаних з нею; 6) формулювання проблемної ситуації є максимально зрозумілою і не має незрозумілих для учня слів і виразів; 7) проблемна ситуація базується на основних дидактичних принципах навчання; 8) проблемна ситуація викликає допитливість учня і прагнення у виконанні робіт такого типу [3, с. 24-25].

Отже, вивчення ДУМ на гурткових заняттях у закладі загальної середньої освіти має будуватися на послідовності дотримання таких принципів, як повтор, варіація та імпровізація:

1) при використанні принципу повтору завдання мають бути простими і спрямованими на повтор головних відмінних елементів орнаментів, характерних для певної школи народного творчості (художньо-мистецьких традицій певного регіону України); при цьому важливим є не механічне повторення, а установка на творче, естетичне сприйняття і відтворення побаченого;

2) при використанні принципу варіації гуртківцям пропонуються завдання ускладненого типу, спрямовані на повтор елементів і мотивів, характерних для місцевості (регіону), з додаванням певних змін, варіацій; при цьому, виконання головних елементів орнаменту передбачає варіанти їх декоративного трактування, залучення різноманітних композиційних схем, включення нових елементів і мотивів;

3) при використанні принципу імпровізації застосовуються найбільш складні завдання, спрямовані на імпровізацію за мотивами традиційних народних орнаментів й естетичного сприйняття природи з метою створення нових образів, складних орнаментальних композицій [33].

Щоб зберегти інтерес учнів до ДУМ упродовж усього циклу гурткових занять необхідно використовувати різні типи традиційних і нетрадиційних уроків. Для розвитку самостійності, творчої активності й самореалізації учнів, крім стандартних занять з ДУМ доцільно використовувати заняття-ігри, заняття-вікторини, заняття-екскурсії, заняття-виставки, творчі звіти, майстер-класи тощо. Так, на заняттях-виставках вихованці отримують можливість не лише представляти власноруч виготовлені декоративно-ужиткові вироби, а й побувати в ролі гіда. Творчі звіти включають в себе організацію як колективних, так і авторських виставок учнів. Використання нетрадиційних форм занять необхідно для активізації пізнавальної діяльності учнів за допомогою підтримки і розвитку інтересу учня до ДУМ, а також створення умов для психологічного розвантаження.

Для розвитку комунікативних якостей гуртківців використовуються такі методи, як бесіда, діалог, монолог тощо. Пізнавальний інтерес стимулюється переглядом автентичних зразків декоративно-ужиткових виробів, виконаних в різних художніх техніках. Творчої активності учнів сприяє різноманітність видів діяльності на гуртковому занятті. Основне місце на таких заняттях приділяється практичній роботі, яка включає в себе опрацювання ескізів виробів (художнє проектування), виготовлення їх в матеріалі й декорування (оздоблення). На перших заняттях учні виконують роботи за зразком, щоб «набити» руку, виробити практичні вміння і навички. Потім, на наступних заняттях, декоративно-ужиткові вироби виготовляються за власними проєктами. Це сприяє розвитку фантазії, творчої уяви, вихованню у гуртківців творчого ставлення до справи.

Педагогу слід заохочувати сміливість учнів в пошуках нових форм і декоративних засобів при створенні художнього образу, стимулювати прояв фантазії і творчої уяви в оформленні виробів. Виконання самостійних завдань має сприяти розвитку пізнавальної активності, посилювати їх естетичне сприйняття, розвивати художній смак і творчі здібності.

Важливу роль при поясненні нового матеріалу відіграє показ зразків автентичних декоративно-ужиткових виробів. Педагогові необхідно навчити учнів правильно використовувати їх у своїй роботі. Важливо пояснити дітям, що не слід точно повторювати зразок у своїй роботі, а треба шукати інші виразні засоби, творити самому, змінювати, удосконалювати форму і декор виробу.

Велике виховне значення має підведення підсумків занять. Необхідно застерегти педагога від надмірно критичних висловлювань на адресу гуртківців, позаяк це може викликати небажання відвідувати гурткові заняття, вселить невпевненість в учнів. Оцінка повинна носити об'єктивний, обґрунтований характер і водночас, містити в собі авансування успіху, щоб вселити впевненість. Найефективнішою формою оцінки в самодіяльному творчому об'єднанні учнів є виставки, колективні перегляди робіт, які «сприяють формуванню досвіду в об'єктивній оцінці не лише своїх робіт, а й робіт товаришів, виховують, розвивають здатність радіти не тільки своєю, а й удачею всього колективу» [43, с. 147].

З-поміж методів виховання, що використовуються на гурткових заняттях ДУМ слід виокремити пояснення, переконання, особистий приклад, створення ситуації успіху та ін. До використовуваних методів стимулювання і мотивації також слід віднести заохочення, схвалення, змагання. На занятті важливо створювати для учнів комфортну психологічну обстановку. Створення ситуації успіху дуже важливо для подолання страху участі в творчих конкурсах, виставках й інших масових заходах. Успіх часто призводить до суттєвих змін в психіці учня, змінюється його самооцінка, з'являється віра в себе, збільшується працездатність.

Таким чином, результати отримані сучасними вченими в галузі методики викладання ДУМ підтверджують, що поглиблене вивчення технологій виготовлення та декорування предметів побуту учнями в системі загальної середньої освіти, дозволяє організувати освітньо-виховний процес на високому технологічному рівні.

1.3. Розробка навчальної програми шкільного гуртка «Різьблення деревини на мистецьких традиціях українського народу» на основі модульного підходу

Специфіка ДУМ полягає в тому, воно синтезує авторське прикладне мистецтво та твори традиційних художніх промислів [16]. Залучення учнів до такого широкого інформаційного поля, яке розкриває різноманітні художні прийоми є досить складним процесом. Модульне навчання спрощує його. ДУМ ґрунтується на функціональному формоутворенні, де чітко простежується взаємозв'язок функції виробу та його форми – і в цьому суть прикладного характеру декоративно-ужиткових виробів. При вивченні ДУМ багато уваги приділяється розвитку сприйняття в учнів орнаменту (геометричного, рослинного, зооморфного, комбінованого ін.). Нагадаємо, що орнамент – це мотив, який повторюється кілька разів через певні проміжки, паузи [1]. Орнаменту властиві характеристики: ритм, статика, динаміка, масштаб. Художні образи традиційного мистецтва (сонце, вода, земля, паросток, день, ніч, дерево, кінь, птах і ін.), створених у знаках і символах орнаментального декору різьблення, прості для сприйняття учнів, добре ними запам'ятовуються. Символи прості для відтворення гуртківцями в різних техніках різьблення (контурному, геометричному, яворівському, плоско-рельєфному та ін.).

Модульне навчання ДУМ у шкільному гуртку різьблення деревини збільшує освітній простір, в якому учні можуть розвивати художньо-творчу та пізнавальну активність, реалізувати кращі особистісні якості, демонструвати розвиток здібностей й естетичне освоєння навколишнього світу. Важливою рисою модульного навчання у позаурочний час є те, що воно виступає додатковим засобом (до основної освіти) і сприяє формуванню ціннісних орієнтацій школярів. Основу практики використання модульного навчання становить системний і діяльнісний підходи.

Формування змісту навчальної програми шкільного гуртка «Різьблення деревини на мистецьких традиціях українського народу» ґрунтується на принципах модульності; структуризації змісту навчання на відособлені елементи; динамічності; культуровідповідності. Розглянемо ці принципи докладніше.

Принцип модульності передбачає, що «кожен модуль має свою дидактичну мету, яка визначається відповідно до його змістовного наповнення й інтегрує різні форми навчання відповідно до поставленої мети. Таким чином, модуль – це основний засіб навчання, який є закінченим блоком інформації, а також включає в себе цільову програму дій і методичне керівництво, що забезпечує досягнення поставлених дидактичних цілей» [39, с. 232]. У програмі шкільного гуртка модулями є окремі види різьблення деревини, спрямовані на отримання учнями досвіду сприйняття автентичних творів народного ДУМ і досвіду художньо-творчої діяльності. Досвід сприйняття творів ДУМ – це вміння виділити ці твори з інших видів візуальних мистецтв (живопис, графіка, скульптура, архітектура та ін.), розрізнити особливості художньої обробки деревини різних етнографічних регіонів України; набуття знань за видами різьблення деревини та особливостями їх образного вигляду (знання художніх промислів Гуцульщини, Яворівщини, Полісся, Полтавщини та ін.); вміння сприймати, впізнавати, описувати та емоційно оцінювати якість і складність різьблення.

Набуття досвіду художньо-творчої діяльності в ДУМ це: по-перше, застосування художніх умінь, знань і уявлень в процесі виконання художньо-творчих робіт; по-друге, використання в художньо-творчій діяльності різних порід деревини і технік різьблення; по-третє, розвиток здатності передавати в художньо-творчій діяльності характер, емоційні стани та своє ставлення до природи, людини, суспільства.

Принцип структуризації змісту навчання на відособлені елементи «характеризує структуру модуля як сукупності окремих елементів, кожен з яких має своє дидактичне завдання. Одиницею структурного елементу може

виступати тема, розділ, які або логічно пов'язані один із одним, або відносно самостійні» [7, с. 232]. Одиниця структурного елементу модуля – це той обов'язковий мінімум знань, умінь і навичок, яким повинен опанувати гуртківець, і зафіксований у змісті навчальної програми. Структуру навчання можна переробити, окремі елементи (навчальну тему або розділ) – трансформувати, поміняти черговість, змінити творчі завдання, досягаючи лише однієї мети – отримання максимально можливого результату навчання з ДУМ. Реалізація цього принципу при освоєнні програми гуртка «Різьблення деревини на мистецьких традиціях українського народу» дозволяє вносити зміни, збільшувати (або зменшувати) кількість теоретичної інформації, ускладнювати (або спрощувати) завдання з виконання творчих робіт, виходячи з можливостей та інтересів гуртківця, можливостей закладу загальної середньої освіти, професійних компетенцій учителя (керівника гуртка).

Принцип динамічності при використанні модульного навчання «дозволяє оперативно вносити зміни і доповнення в предметний зміст» [7, с. 233]. Модульне навчання дозволяє керівнику гуртка оперативно реагувати на запити учня, пов'язані з системою цінностей, проблемами творчого розвитку (освоєння тих чи інших художніх практик або технологій виконання декоративно-ужиткових виробів), на закріплення пройденого матеріалу. Внесення змін має на увазі або розширення теми для більш глибокого, детального її вивчення, або тезове, стисле пояснення навчального матеріалу. Можлива навіть відмова від теми або заміна її на іншу, виходячи їх ситуації, що склалася, зміни педагогічного супроводу тощо. Засобами ДУМ можна впливати на формування в учня стійкої системи цінностей, здатність до творчого розвитку при реалізації принципу динамічності. Принцип динамічності спрямований на формування позитивного, зацікавленого ставлення гуртківців до ДУМ, на підвищення його активності в художньо-прикладній творчості.

Принцип культуровідповідності передбачає максимальне використання в освіті та вихованні того середовища, в якому знаходиться конкретна школа. Вивчення основ ДУМ, залучення до мистецтва художнього різьблення деревини неможливо без звернення до найближчого оточення закладу загальної середньої освіти. Принцип культуровідповідності при модульному навчанні реалізується через звернення учнів до колекцій народного мистецтва місцевих краєзнавчих музеїв. Форми занять в музеї організовуються, виходячи з його можливостей і професійної компетентності педагога. Це не тільки екскурсії, а й квести, семінари, презентації, а також виконання гуртківцями художньо-творчих робіт у музейному просторі. Музеї народного ДУМ є не в кожному місті, тому звернення до інформаційно-комунікаційних технологій дозволяють гуртківцям відвідати музей віртуально, переглядати окремі дерев'яні вироби в віддаленому режимі. Освітнє середовище в закладі загальної середньої освіти, вироби, розміщені в аудиторіях, підготовлений керівником гуртка візуальний ряд, презентації або фотографії також впливають на якість освоєння мистецтва різьблення деревини. Якщо в зоні доступності є деревообробні художні промисли, то їх відвідування або запрошення народних майстрів із майстер-класом буде дуже корисним для гуртківців.

Реалізація модульного підходу у розробці програми шкільного гуртка «Різьблення деревини на мистецьких традиціях українського народу» націлена на освоєння учнями таких **предметних результатів**:

- 1) розуміти специфіки народного і сучасного ДУМ, його ролі в житті людини та суспільства;
- 2) висловлювати активне ставлення до традицій народної культури як смислової, естетичної та особистісно-значущої цінності;
- 3) знати основні вітчизняні деревообробні промисли та традиційні промислів свого регіону, вміти пояснити їх особливості;

4) вміти використовувати основи образотворчої грамоти, засоби художньої виразності технік художнього різьблення деревини при створенні ескізів орнаментів, форм і конструкцій декоративно-ужиткових виробів;

5) мати уявлення про музеї ДУМ і народного побуту;

6) вміти шукати інформацію про народні промисли України, свого регіону, про сучасні види різьбярського мистецтва в книгах, довідковій літературі, Інтернеті.

Отже, на основі модульного підходу нами розроблена навчальна програма шкільного гуртка «Різьблення деревини на мистецьких традиціях українського народу», розрахована на 3 роки навчання.

Навчальна програма шкільного гуртка «Різьблення деревини на мистецьких традиціях українського народу»

Пояснювальна записка

Актуальність програми. Виховання особистості неможливо здійснювати у відриві від національної культури і народних традицій. Очевидно, що без звернення до традиційних культурних цінностей, без знань про своє коріння важко виховати справжню людину – освічену особистість із серйозними духовними запитами, тому вже на шкільній лаві мають бути сформовані потреби і, в цілому, випускник закладу загальної середньої освіти має бути підготовлений до професійного самовизначення і навчання впродовж життя. Ці завдання найбільш актуальні сьогодні в сучасному світі.

Народне декоративно-ужиткове мистецтво – це глибокий зв'язок поколінь, сума конкретних знань і відпрацьованих віками прийомів художнього ремесла. Від діда до онука, від батька до сина передавалося майстерність. Упродовж століть вироблялися особливі прийоми вибору, підготовки матеріалу, а, в підсумку й технології виготовлення виробу. Майстерність накопичувалося та відточувалося, а секрети художнього ремесла передавалися з покоління в покоління. Ці традиції живуть і сьогодні

в збережених сучасних художніх промислах, – спадкоємців традиційного народного мистецтва.

У сучасній педагогічній науці актуальним є питання синтезу технологічної освіти і декоративно-ужиткового мистецтва в системі освіти. У зв'язку з цим, навчання школярів на заняттях шкільного гуртка «Різьблення деревини на мистецьких традиціях українського народу» сприятливо позначиться на єдності трудового, морального й естетичного виховання учнів.

Педагогічна доцільність. Різьблення деревини – унікальний вид ДУМ, який тісно пов'язаний з національною художньою культурою українців. У цій художній техніці гармонійно поєднується графічність й об'єм, легкість і витонченість форм, естетичне та утилітарне призначення. Залучення до витоків народного мистецтва, його традицій передбачає ознайомлення учнів з цілісним світом народного різьблення в різних його проявах і видах.

Заняття у шкільному гуртку допоможуть учням зрозуміти культурно-історичний сенс і цінність творів українського народного різьблення, його специфіку як особливого виду художньої творчості, форми побутування та культурного розвитку. Завдяки позаурочним заняттям створюються умови для розвитку творчості, естетичного смаку школярів, вирішуються художньо-проектні завдання різного типу на основі творчих принципів народного мистецтва (повтору, варіації, імпровізації), а також формуються спеціальні політехнічні знання, трудові вміння і навички, що дозволить освоїти традиційні технології художньої обробки дерева, а також зорієнтувати учнів на низку робітничих професій, пов'язаних з деревообробництвом.

Новизна: 1) шкільний гурток «Різьблення деревини на мистецьких традиціях українського народу» є складовою системи художньо-естетичної та трудової підготовки школярів у закладі загальної середньої освіти; 2) розроблено зміст, форми і методи учнів на основі пізнавальної й освітньої функцій ДУМ, спрямованих на розвиток художньо-трудових здібностей;

3) визначено шляхи та засоби комплексного формування художньо-трудових умінь, навичок і розвитку творчості у позаурочний час.

Мета програми: розвиток художньо-трудових здібностей учнів у царині різьблення деревини – традиційного для України виду декоративно-ужиткового мистецтва.

Завдання програми:

- формування естетичних знань про українське художнє різьблення деревини;
- стимулювання стійкого інтересу до народного мистецтва рідного краю;
- розвиток особистісного, емоційно-ціннісного ставлення до народного ДУМ;
- ознайомлення з традиційним житлом українців у контексті вивчення різноманітних видів різьблення деревини (екстер'єром та інтер'єром);
- розкриття взаємозв'язку народного художнього різьблення з дерев'яною архітектурою, інтер'єром житлових приміщень, предметами побуту, святами та обрядами;
- ознайомлення з естетичною оцінкою народного художнього різьблення, вираженою в усній (поетичній) народній творчості;
- формування уявлень про види народного ДУМ, пов'язані зі створенням цілісного гармонійного світу українця;
- формування екологічної культури, політехнічних знань, образного та технічного мислення;
- розвиток умінь розв'язувати художньо-трудоі завдання творчого характеру та завдання з винахідництва і раціоналізації;
- забезпечення учням можливості вивчення номенклатури професій художньо-прикладного напрямку, професійного самовизначення;
- виховання обов'язковості, чесності, відповідальності, порядності культури поведінки, працьовитості, колективізму та підприємливості.

Вік дітей, які беруть участь в реалізації програми гуртка – на заняття запрошуються учні школи, починаючи з п'ятого класу (11 років) і до випускних. Втім, не забороняється розпочинати навчання, за цією програмою, учням інших вікових категорій.

Терміни реалізації (тривалість освітнього процесу, етапи). Навчальна програма складається з двох етапів: 1) художньо-трудове навчання (три роки); 2) проєктно-виконавська діяльність (реалізовані в матеріалі проєкти учнів беруть участь у виставках, конкурсах, олімпіадах) – від одного до трьох років.

Форми і режим занять. Заняття за цією програмою проводяться в спеціально обладнаній майстерні, яка оснащена необхідними інструментами, пристосуваннями, обладнанням, достатнім освітленням тощо. Перед початком практичних занять необхідний інструктаж із техніки безпеки при використанні ручного і електромеханічного інструменту. Режим аудиторних занять не перевищує чотирьох годин в тиждень і є необхідною умовою для розвитку художньо-трудових здібностей. Щорічно проводяться етнографічні експедиції (в зимовий і літній періоди), головною метою яких є вивчення історії, традицій і сучасного стану народних художніх ремесел і промислів рідного краю. Етнографічні експедиції створюють умови для участі учнів у майстер-класах народних майстрів, спостережень за роботою різьбярів-професіоналів на деревообробних підприємствах, участь в ярмарках народної творчості, етнофестивалях тощо.

Очікувані результати та способи їх перевірки. Після завершення першого року навчання гуртківець:

- набуває знання про традиційні центри художнього різьблення деревини, основні види різьблення;
- набуває навичок заточування і доведення різця-косяка для контурного, плоско-виїмчастого (геометричного) різьблення;
- уміє здійснювати різьблення у техніках контурного, геометричного, яворівського різьблення;

- уміє використовувати основні закони композиції в побудові ескізів;
- уміє складати орнаментальну композицію в простих геометричних формах – квадраті, прямокутнику, колі;
- уміє проводити економічні розрахунки площ і обсягів витраченого матеріалу;
- уміє виготовляти декоративно-ужиткові вироби, оздоблені у техніках контурного, геометричного (плоско-виїмчастого), яворівського різьблення (обробна дошка, декоративне панно, підставка для гаджета та ін).

Перевірка результативності навчального року полягатиме у виготовленні підсумкового виробу та поданні його на щорічний перегляд художньою радою закладу загальної середньої освіти. Складність обраної різьбленої композиції, проектування графічної частини роботи (форма виробу, орнаментальна композиція), різноманітність технік різьблення, що використовуються у декоративно-ужитковому виробі, а також якість самого виробу будуть показником засвоєного навчального матеріалу.

Після завершення *другого року* навчання гуртківець:

- набуває знань про основні школи художніх ремесел, центри традиційної народної культури різних регіонів України;
- набуває навичок заточування і доведення напівкруглих стамесок, клюкарз, церазіків, кутників;
- демонструє вміння художнього оздоблення деревини у техніці плоско-рельєфного різьблення;
- демонструє вміння виготовляти трафарети свого виробу з цупкого паперу, картону або фанери;
- виготовляє декоративно-ужитковий виріб у техніці одного з підвидів плоско-рельєфного різьблення.

Перевірка результативності навчального року буде полягати у виготовленні підсумкового виробу та поданні його на виставку «Тиждень дитячої творчості». Складність обраного сюжету для плоско-рельєфного різьблення, виконання графічної роботи, якість виконання різьблення

різноманітними інструментами будуть показниками засвоєння навчального матеріалу.

Після завершення *третього року* навчання гуртківець:

- набуває знань про історію та традиції народного художнього промислу рідного краю;
- уміє виконувати оздоблення у техніці скульптурного різьблення;
- демонструє вміння виготовляти в двох проекціях моделі свого виробу з глини;
- виготовляє декоративно-ужитковий виріб у техніці скульптурного різьблення.

Перевірка результативності навчального року полягатиме у виконанні графічної роботи, виготовленні підсумкового виробу та подання його на виставку «Тиждень дитячої творчості». Складність обраного сюжету, виконаного в техніці об'ємного різьблення, графічна робота, якість виконання різьблення з використанням різноманітних інструментів будуть показником засвоєного навчального матеріалу.

Форми підведення підсумків реалізації програми. Підведення підсумків проводиться педагогічним складом закладу загальної середньої освіти у вигляді перегляду робіт учнів першого, другого і третього років навчання, а також робіт вихованців, які беруть участь в проєктно-виконавській діяльності. Найбільш успішно виконані роботи можуть бути представлені на щорічний Всеукраїнський конкурс дитячої творчості «Таланти твої, Україно!».

Після закінчення навчання у гуртку кращим учням вручається іменна творча книжка, в якій вказуються всі досягнення за період навчання (участь в конкурсній та виставковій роботі, підготовка повідомлень, доповідей, рефератів; участь в етнографічних експедиціях тощо).

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		Теорія	Практика	Усього
1 рік навчання				
1.	Вступ. Організація роботи в гуртку. Правила безпечної праці. Правила поведінки.	1	2	3
2.	Традиційні центри художнього різьблення деревини. Основні види різьблення деревини та їх особливості. Ескізування предметів народного побуту.	1	2	3
3.	Матеріали, інструменти, пристосування, шліфувальні матеріали для роботи в техніці різьблення.	1	8	9
4.	Контурне різьблення. Прийоми різьблення. Вправи у техніці контурного різьблення.	1	8	9
5.	Геометричне різьблення. Графіка мотивів геометричного різьблення. Вправи в техніці геометричного різьблення.	1	11	12
6.	Яворівське різьблення. Прийоми різьблення. Вправи в техніці яворівського різьблення	1	5	6
7.	Розробка ескізних композицій в техніці контурного, геометричного і яворівського різьблення (в квадраті, прямокутнику, колі).	—	3	3
8.	Розробка ескізу форми виробу та композиції орнаменту	—	6	6
9.	Економічні розрахунки матеріалу на виріб	1	2	3
10.	Виготовлення шаблону виробу	—	3	3
11.	Вибір матеріалу. Розмітка виробу	1	2	3
12.	Столярна підготовка виробу	1	20	21
13.	Декоративне різьблення на виробі	1	29	30
14.	Подання виробу, оформлення графічних матеріалів	—	3	3
15.	Екскурсія в музей народного мистецтва	3	—	3
Усього:		13	104	117
Участь в етнографічній експедиції		Поза сіткою годин тематичного планування, в канікулярний час, відповідно до щорічного плану заходів закладу освіти		
2 рік навчання				
1.	Вступ. Організація роботи в гуртку. Правила безпечної праці. Правила поведінки.	1	2	3
2.	Школи художніх ремесел, регіональні Центри традиційної народної культури	1	2	3
3.	Матеріали, інструменти, пристосування, шліфувальні матеріали для роботи в техніці плоско-рельєфного різьблення	1	8	9
4.	Плоско-рельєфне різьблення з заоваленими контурами малюнка і заоваленими контурами фону.	1	8	9

	Прийоми різьблення. Вправи			
5.	Плоско-рельєфне різьблення з заоваленими контурами малюнка і подушковим фоном. Вправи	1	11	12
6.	Плоско-рельєфне різьблення з заоваленими контурами малюнка і підібраним тлом. Прийоми різьблення. Вправи	1	5	6
7.	Розробка ескізних композицій в техніці плоско-рельєфного різьблення (сюжетні композиції за мотивами народного епосу).		3	3
8.	Розробка ескізу форми виробу і композиції орнаменту.		6	6
9.	Економічні розрахунки матеріалу на виріб	1	2	3
10.	Виготовлення трафарету виробу		3	3
11.	Вибір матеріалу. Розмітка виробу.	1	2	3
12.	Столярна підготовка виробу.	1	20	21
13.	Декоративне різьблення на виробі	1	29	30
14.	Подання виробу, оформлення графічних матеріалів		3	3
15.	Екскурсія в заклад професійно-технічної освіти (ВПУ, професійний ліцей) художньо-промислового профілю	3		3
Усього:		13	104	117
Участь в етнографічній експедиції		Поза сіткою годин тематичного планування, в канікулярний час, відповідно до щорічного плану заходів закладу освіти		
3 рік навчання				
1.	Вступ. Організація роботи в гуртку. Правила безпечної праці. Правила поведінки.	1	2	3
2.	Традиції та сучасний стан регіонального підприємства художнього промислу	1	2	3
3.	Матеріали, інструменти, пристосування, шліфувальні матеріали для роботи в техніці скульптурного різьблення	1	8	9
4.	Скульптурне різьблення. Прийоми різьблення. Вправи.	1	8	9
5.	Розробка ескізних композицій на папері	1	8	9
6.	Виготовлення моделі в двох проекціях	1	17	18
7.	Економічні розрахунки матеріалу	1	2	3
8.	Вибір матеріалу. Розмітка виробу	1	2	3
9.	Столярна підготовка виробу	1	5	6
10.	Декоративне різьблення на виробі	1	44	45
11.	Чистова обробка виробу		3	3
12.	Подання виробу, оформлення графічних матеріалів		3	3
13.	Екскурсія в заклад фахової передвищої (коледж) або вищої освіти художньо-промислового профілю			
Усього:		13	104	117
Разом:		39	312	351

Стисла характеристика змісту. Програма гуртка передбачає вивчення трьох видів різьблення: плоско-виїмчастого (контурне, геометричне, яворівське), плоско-рельєфного та скульптурного (об'ємного). Упродовж усього курсу учні знайомляться з історією виникнення різьблення деревини, традиційними художніми ремеслами і промислами, основними законами побудови композиції, матеріалознавством, технологією та прийомами столярної і декоративної обробки деревини. Основний упор робиться на практичні заняття, які доповнюються декоративним малюванням, складанням композицій у різних техніках різьблення деревини.

Для освоєння техніки різьблення деревини використовуються м'які листяні породи деревини, такі як липа, осика, вільха та ін. Програмою передбачається використання мистецтвознавчих джерел, вивчення фотографічних матеріалів етнографічних експедицій, а також копіювання зі старовинних зразків і музейних експонатів.

Програма розрахована на 351 годину: 3 роки x 39 тижнів x 3 години.

Щорічно перше заняття присвячене визначенню завдань навчального року, напрямками занять, характеристикою планованих заходів (виставок, конкурсів, фестивалів) у межах учнівської декоративно-прикладної творчості, а також можливої участі гуртківців у планованих етнографічних експедиціях в канікулярний період.

Друге заняття вводить учнів у площину понять про народного майстра, традиційні центри та школи народних художніх ремесел, історії виникнення та сучасного стану народних деревообробних промислів. На цих заняттях детально розповідається про ремісничі школи Гуцульщини, Яворівщини, Закарпаття, Полісся й інших етнографічних регіонів України.

Третє заняття впродовж усіх років навчання присвячено матеріалознавству (породи деревини, фізико-механічні та технологічні властивості тощо), характеристиці різноманітного вимірювального, розмічального, різального інструменту, пристосувань, шліфувальних матеріалів для роботи в різних техніках різьблення. Велика увага

приділяється заточуванню, доведенню і шліфовці різального інструменту, особливостям заточування клюкарз, церазіков, кутових стамесок (для плоско-рельєфного різблення) і необхідних пристосувань для подальшого шліфування. Представляються способи перевірки та готовності різців до різби (за відсутності білої смуги на різальній кромці, за звуком перерізання волокон дерева, за гладко зрізаною поверхнею дерева).

Головним навчальним розділом програми є ознайомлення з різними техніками різблення. Освоєння прийомів різблення здійснюється за принципом від простого до складного. Постійно виконуються вправи в різних техніках різблення. Композиція різблення складається на основі творчих принципів народного мистецтва (повтору, варіації, імпровізації). Докладно розглядається технологія виготовлення виробу. Звісно ж важливим навчити гуртківців виконувати елементарні економічні розрахунки використаних матеріалів. Виявлення оптимальних лінійних розмірів, розрахунок площ і обсягів витраченого матеріалу, собівартості призведе до усвідомленого й вдумливого витрачання деревини для виготовлення виробу. Сюжетна композиція для плоско-рельєфного різблення запозичується з народного епосу (прислів'я, приказки, байки, притчі, билини, сказання тощо). Для того, щоб складність сюжетної композиції в плоско-рельєфному різбленні вдалася, пропонується попередньо виготовити трафарет зі щільного паперу, в якому своєчасно вдається виявити графічні помилки. Оскільки скульптурне різблення є об'ємним виробом, то моделювання майбутнього виробу спочатку роботи проводиться з глини у двох проекціях. Тим самим можна до кінця відчути пластику майбутнього виробу, продуманість всіх фрагментів різблення. Після цього етапу можна приступати до виготовлення задуманого виробу в матеріалі.

Тематика екскурсій підбирається залежно від характерного вигляду різблення по дереву. Після завершення першого року навчання проводиться екскурсія в Коломийський музей народного мистецтва або у Львівський музей народних художніх промислів. В експозиціях цих музеїв необхідно

звернути увагу на експонати, що містять фрагменти різних видів різьблення (контурного, геометричного, яворівського). Після завершення другого року навчання проводиться екскурсія в Боринський професійний ліцей народних художніх промислів, у музеї якого представлені дипломні роботи учнів, виконані в техніках різьблення. Після завершення третього року навчання проводиться екскурсія в заклад фахової передвищої освіти (Львівський коледж декоративного і прикладного мистецтва) або вищої освіти (Львівську національну академію мистецтв), в музеях яких зберігаються роботи народних майстрів та студентів, виконані в різних техніках різьблення. Вдалим завершенням екскурсії будуть зустрічі з сучасними майстрами, які зможуть продемонструвати професійні навички різьблення деревини, поділитися практичним досвідом і дати спробувати учням попрацювати своїми інструментами.

Участь в фольклорних святах, театралізованих постановках і фестивалях національної культури, в яких можуть бути використані декоративно-ужиткові вироби іменитих майстрів, а також на рівних вироби самих гуртківців, доведе затребуваність цієї діяльності, і в цілому збагатить сприйняття народного мистецтва.

У канікулярний час (взимку та влітку) учням пропонується участь в етнографічних експедиціях, де учні матимуть змогу отримати знання про сучасний стан народних художніх промислів, познайомитися з професійними майстрами, художниками, спостерігати за процесом творчої роботи, уточнювати технологію деревообробки, перейняти секрети майстерності тощо.

Методичне забезпечення навчальної програми. Цілям, завданням і методам викладання різьблення деревини на мистецьких традиціях українського народу відповідає розмаїття *форм роботи*:

1) бесіди з опорою на таблиці, ілюстрації, твори народних майстрів, комплексне використання музично-пісенного фольклору;

- 2) екскурсія в музей народного мистецтва (шкільний, міський, державний);
- 3) заняття на повторення елементів і мотивів різьблення;
- 4) заняття-варіації за мотивами народного різьблення;
- 5) заняття-імпровізації, на самостійну художньо-творчу роботу зі створення декоративно-ужиткових виробів;
- 6) гра (інтелектуальний КВК), участь у фольклорних святах («Коляда», «Масляна», «Веснянка»), театралізованих постановках, етнофестивалях;
- 7) використання відеоматеріалів, які знайомлять учнів із народними художніми промислами, відображає зустрічі з народними майстрами, показує технологію різьблення деревини й організацію виробничого процесу;
- 9) організація експедицій в етнографічні регіони України, де учні зможуть побачити сучасний стан народних художніх промислів, взяти участь в майстер-класах народних майстрів, ярмарках народної творчості тощо.

Опис прийомів і методів організації навчально-виховного процесу.

У практичній роботі використовуються методи і прийоми, що ґрунтуються на основних дидактичних принципах, які забезпечують єдність у розв'язанні навчально-виховних завдань та сприяють розвитку творчої особистості, а також психічних процесів, необхідних для трудового, естетичного і морального виховання.

Основні з них такі:

- 1) активне використання різноманітних методів і прийомів навчання технологій художньої обробки дерева (використання методу проєктів, розповідь, бесіда, лекція, доповіді учнів, демонстрування зразків народного мистецтва);
- 2) проведення екскурсій на підприємства народних художніх промислів, в краєзнавчі музеї, відвідування художніх виставок, проведення круглих столів з народними майстрами, професійними художниками;
- 3) організація й обговорення переглядів і виставок виробів дитячої художньо-прикладної творчості;

4) активне використання методів управління життєдіяльністю дітей в навчальний та канікулярний час (організація самоврядування діяльністю);

5) активне застосування методів спонукання позитивної поведінки учнів: заохочення, осуд, особистий приклад, облік і контроль знань, умінь і навичок, що сприяє вихованню в учнів відповідальності за результати власної творчої діяльності, критичного ставлення, звички до самоконтролю;

6) використання зразків народного ДУМ, що дозволить школярам зрозуміти пластичні особливості вирішення декоративних образів, виконаних в дереві;

7) використання в художній обробці дерева доступних і недорогих матеріалів;

8) виготовлення учнями інструментів і пристосувань для художньої обробки дерева в умовах навчальних майстерень;

9) послідовне вивчення різних видів художньої обробки дерева, що відповідає віковим особливостям школярів і сприяє більш широкому ознайомленню їх з багатством національного мистецтва, підвищує ефект виховного впливу;

10) створення проблемних ситуацій, що ставлять учнів перед проблемою знаходження самостійних рішень, прояву творчої думки;

11) широке використання матеріальних засобів навчання (музейні експонати, зразки виробів) і наочних посібників, що сприяє досягненню більшого виховного ефекту;

12) активне використання масових форм і методів роботи (екскурсії, зустрічі з народними майстрами, проведення експедицій тощо) в пошуках власних мотивів різьблених декоративних композицій, а також для збору додаткового художнього матеріалу для створюваних образів.

Здійснення навчально-виховного процесу за розробленою програмою сприяє вихованню у школярів низки таких якостей особистості:

– формування загальнотрудових навичок, умінь раціональної організації робочого місця;

– оволодіння графічною грамотою при виконанні робочих креслень, ескізів, а також у процесі створення технологічних проектів виробів та ескізів їх декору, технікою вимірювань лінійних і об’ємних величин, умінням читати технологічну документацію;

– вміння виконати художньо-конструкторські завдання різного типу на основі творчих принципів народного мистецтва (повтор, варіації, імпровізації);

– формування спеціальних політехнічних знань, трудових умінь і навичок; освоєння прийомів художньої обробки дерева, вироблення самоконтролю за перебігом і якістю результатів художньо-трудового процесу.

Опис форм підведення підсумків. Організація щорічних переглядів творчих робіт учнів проводиться педагогічним колективом або художньою радою закладу загальної середньої освіти. Оцінюється виконання навчальної програми, якість виконаного різьблення, узгодженість сюжетної композиції тощо. Відзначається участь в щорічних шкільних виставках дитячої творчості у межах «Тижня дитячої творчості». Завдяки перегляду дитячих робіт, учні вчаться оцінювати результати своєї праці і роботи інших учнів, що є стимулом для успішної діяльності в подальшому.

Найбільш успішні роботи беруть участь в районних, міських виставках, олімпіадах і конкурсах «Таланти твої, Україно!». Подання виробу на олімпіаду передбачає виконання дослідження й опису графічно-текстової частини, що призводить до усвідомлення та продуманості проведеної роботи. Участь в конкурсній роботі зумовлює суспільне визнання творчої діяльності гуртківця і створює емоційний підйом для подальших занять. Використання досягнень учнів в галузі художньої обробки дерева допомагає у формуванні естетичного середовища закладу загальної середньої освіти (оформлення інтер’єру майстерні, коридорів, аудиторій музею).

Перелік основних навчальних посібників, інструменту та матеріалів:

1) експонати дерев’яних предметів побуту, різьблені іграшки тощо;

2) роздатковий матеріал (інструкції з безпеки праці ручним і електромеханічним інструментом, ксерокопії зразків різьблення деревини, стенд «Азбука і мотиви різьблення», пам'ятки про техніку виконання різьблення);

3) таблиця «Види художнього різьблення деревини»;

4) інструмент для плоско-виїмчастого та яворівського різьблення (різець-косяк, напівкруглі стамески);

5) інструмент для плоско-рельєфного різьблення (клюкарзи, кутові стамески, церазики, різець-косяк, напівкруглі стамески);

6) інструмент для скульптурного різьблення (теслярський ніж, клюкарзи, кутові стамески, церазики, різець-косяк, напівкруглі стамески);

7) шліфувальні матеріали (полірувальні пасти, наждачний папір);

8) пристосування для доведення ручного різального інструменту (абразивні круги, бруски різних ступенів шорсткості, шліфувальні дощечки);

9) електромеханічний інструмент: електролобзик, електрофуганок, електродриль, заточний верстат зі змінними абразивними дисками;

10) деревина: липа, осика або вільха (обрізний матеріал);

11) прості олівці, креслярський папір (ватман форматом А4), щільний папір (ватман форматом А3), глина для моделювання, підставки для ліплення (фанера).

Розділ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ ТА КОМП'ЮТЕРНИЙ СУПРОВІД НАВЧАННЯ ГУРТКІВЦІВ ТЕХНІЦІ РІЗЬБЛЕННЯ ДЕРЕВИНИ

2.1. Характеристика основних видів художнього різьблення деревини

Різьблення – це дивовижний за красою і дуже популярний у школі вид художньої обробки деревини. Різьблені вироби або деталі інтер'єру підкорюють своїм багатим зовнішнім виглядом і відображають споконвічні традиції національної культури українців.

Сьогодні відомі різноманітні навчальні і методичні посібники, присвячені навчанню учнівської молоді різним видам різьблення різьблення. З-поміж них слід окремо виділити підручники та посібники, підготовлені Б.Тимківим і К.Кавасом – «Виготовлення художніх виробів з дерева» [36], Т. Матвеевою – «Мозаїка та різьблення по дереву» [22], А. Коноваленко – «Основи столярного ремесла» [19], М. Гушулея – «Основи деревообробки» [9], І. Войтовича – «Основи технології виробів з деревини» [6], а також серія книг у різні роки підготовлена колективом авторів за науковим редагуванням Л. Оршанського – «Золота скриня. Українські художні ремесла» [14], «Технологія художньої обробки деревини» [28], «Основи гуцульського художнього деревообробництва» [30], «Художні ремесла в школі» [40], «Художня обробка матеріалів» [41] та ін.

Критичне переосмислення цих підручників і навчальних посібників, а також вивчення стану організації освітнього процесу з вивчення технологій різьблення у закладі загальної середньої освіти дозволили нам визначити такі основні блоки в змісті програми навчання художнього різьблення деревини:

1. Історичні відомості про виникнення та розвиток різьблення.
2. Групи і види різьблення.

3. Матеріали, інструменти, обладнання та пристосування.
4. Основні правила і техніки різьблення.
5. Види і способи опорядження різьбленого декору (прозоре – лакове і політурне).
6. Композиція, стилізація, орнамент.
7. Техніка безпеки і надання першої допомоги.

Слід наголосити, що такий зміст матеріалу, необхідний для вивчення різьблення деревини, є загальноприйнятим. Переважна більшість авторів друкованих джерел виокремлюють ці основні блоки (теми) в своїх навчально-методичних працях. Такий зміст дозволяє не лише чітко виокремити певні етапи теоретичного і практичного знайомства учнів із обраним видом декоративно-ужиткового мистецтва (у нашому випадку різьбленням деревини), а й сприяє реалізації основних завдань професійної підготовки.

Одним із найважливіших серед цих завдань є розширення знань учнів у галузі матеріалознавства. Проведення занять з різьблення деревини здійснюється з використанням найрізноманітніших матеріалів. Це дозволяє поглибити знання учнів про властивості деревини різних порід, фанери, деревоволокнистих і деревостружкових плит, металу і сплавів – навчити визначати придатність їх для виготовлення окремих виробів або інструментів та пристосувань, які використовуються в різьбленні деревини. Зокрема, учні мають добре засвоїти, що не всі матеріали можна використовувати для виготовлення предметів, котрі контактують з харчовими продуктами чи питною водою: хлібниць, тарілок, келихів тощо. Суворо забороняється застосовувати з цією метою деревостружкові плити, які виготовлені на основі фенолформальдегідних смол, а також деякі породи деревини, що містять у собі дубильні речовини, ефірні масла та смоли (тис, сосна, модрина та ін.).

Крім того, у процесі опорядження поверхні дерев'яних виробів учні знайомляться з різновидами матеріалів, що використовуються для шпаклювання, шліфування, лакування і полірування поверхонь. Вони мають вивчити також види, властивості та способи використання клеїв і лаків, їх

відповідність санітарно-гігієнічним вимогам; засвоїти правила безпечного поводження з оздоблювальними матеріалами та способи їх видалення під час попадання на шкіру.

Важливою складовою одержуваних учнями в процесі різьблення знань є основи художнього конструювання виробів, що здійснюється на основі врахування фізико-механічних якостей матеріалу, його текстури та кольору. Учні мають знати принципи гармонізації формотворчих і пропорційних параметрів плоских та об'ємних виробів. Крім цього, вони мають познайомитися з основами композиції, засвоїти способи стилізації зображень, визначати основні елементи художнього твору і прояви їх взаємодії.

Серед найважливіших практичних умінь, що повинні формуватися в процесі реалізації програми, можна назвати вміння організовувати робоче місце для виконання робіт з різьблення, самостійно виготовляти інструменти, продумувати та вибирати оптимальні способи виконання всіх технологічних операцій.

Учні мають навчитися якісно готувати поверхню дерев'яних виробів до різьблення з використанням ручного і механізованого інструменту. Важливим елементом вмінь є здатність виконувати операції різання деревини вздовж і впоперек волокон.

Кожний учень має навчитися розрізняти та виконувати різні види різьблення, використовуючи найбільш придатні для даного випадку породи дерев та раціональні способи виконання операцій. Необхідно навчити учнів здійснювати операції тонування, фарбування і лакування виробів з дотриманням всіх вимог технології, забезпечувати високу якість робіт та виконання правил безпеки. Особливе значення має вміння учнів застосовувати знання основ художнього конструювання, композиції і стилізації під час виготовлення виробів. Вони повинні також вміти оцінювати технічну досконалість, довершеність і художні якості творів декоративно-ужиткового мистецтва.

Цінною є також здатність учнів перевіряти якість своєї роботи, попереджувати можливі помилки, а за умови їх появи – швидко і якісно ліквідовувати недоліки.

Крім поглиблення знань і практичних умінь у галузі обробки різних видів матеріалів, заняття різьбленням деревини сприяють формуванню в учнів інтересу до національної культури, їхньому естетичному розвитку. Вони привчаються до думки про те, що кожна людина може й повинна працювати за законами краси, створювати не лише корисні, а й мальовничі речі. Звичка до творчості, вироблена на заняттях різьбленням, буде благотворно впливати на всю подальшу трудову діяльність учня. Навчаючи основам художнього ремесла, необхідно намагатися розкривати природні задатки і творчі можливості, стимулювати пошук власних варіантів виготовлення традиційних виробів.

Розробка і виготовлення художніх виробів з дерева неможливі без вироблення вміння поводитися зі спеціальним інструментом і обладнанням, без дотримання певних технологічних режимів. Особливу увагу треба приділити створенню умов для безпечної роботи, контролюючи стан інструменту й обладнання, систематично перевіряючи знання учнями правил поводження з ними. Заняття різьбленням сприяють поглибленню загальноосвітніх знань і розвитку загальнотрудових вмінь учнів, вони ближче знайомляться з властивостями і способами обробки деревини та духовно-матеріальною спадщиною нашого народу.

Зважаючи на вище сказане, дамо стислу характеристику основним групам і видам різьблення деревини. Як стверджує Б. Тимків: «Різьблення по дереву залежно від її видів і техніки виконання складно розділити на групи і дати їм дуже точну назву чи визначення. Тому кількість видів та підвидів різьблення, а також термінологія у різній літературі є різними» [36, с. 19]. На наш погляд, найбільш вдалу класифікацію різьблення деревини запропонував В. Цісарук у посібнику «Технології художньої обробки деревини та методика їх навчання» [42] (див. таблицю 1).

Групи і види різьблення (за Цісаруком В.М. [42])

Групи різьблення	Види і підвиди різьблення
Плосковиймчасте різьблення	Контурне гравірування (різьблення) Жолобчасто-вибірне різьблення (яворівське) Геометричне різьблення (тригранно-виймчасте)
Плоскорельєфне різьблення (глухе, без фону, з підкладним фоном, накладне)	Заовалене різьблення Різьблення з підрізним фоном Різьблення з вибраним фоном Різьблення з вибраним малюнком
Плоскопрорізне різьблення (без фону, з підкладним фоном, накладне)	Контурно-силуетне різьблення Прорізне різьблення Ажурно-прорізне різьблення
Рельєфне різьблення (глухе, без фону, з підкладним фоном, накладне)	Барельєфне різьблення Горельєфне різьблення Ажурно-рельєфне різьблення Контррельєфне різьблення
Об'ємно-скульптурне різьблення (дрібна і монументальна пластика)	Об'ємне утилітарно-декоративне різьблення Скульптурне різьблення сукупне з виробом чи архітектурою Об'ємне станкове або монументально-декоративне скульптурне різьблення
Комбіноване різьблення	Включає кілька видів з вище визначених груп

Контурне різьблення – найпростіший і досить своєрідний вид різьблення, коли на плоскому тонованому фоні вирізуються канавки-жолобки, що утворюють певне реалістичне зображення – пейзаж, натюрморт, портрет та ін. (рис. 2.1 – 2.2). Цей вид різьблення виконується V-подібною або вузькою напівкруглою стамесками.

Рис. 2.1. Портрет Івана Сірка (контурне різьблення)

Рис. 2.2. Церква (контурне різьблення)

Із усіх видів різьблення деревини одним із найцікавішим для школярів є **ажурне або наскрізне різьблення**, якому властива певна прозорість, де залишається лише зображення, без фону. Прикладом може бути накладне різьблення – це орнамент, який прикріплюється на готове тло після виготовлення майстром-столярем (рис. 2.3). Цей вид різьблення особливо популярний у шкільному віці, бо основною операцією є випилювання, а інструментом для його виконання є усім відомий лобзик. На рис. 2.4 показано підставку під смартфон, оздоблену ажурним різьбленням.

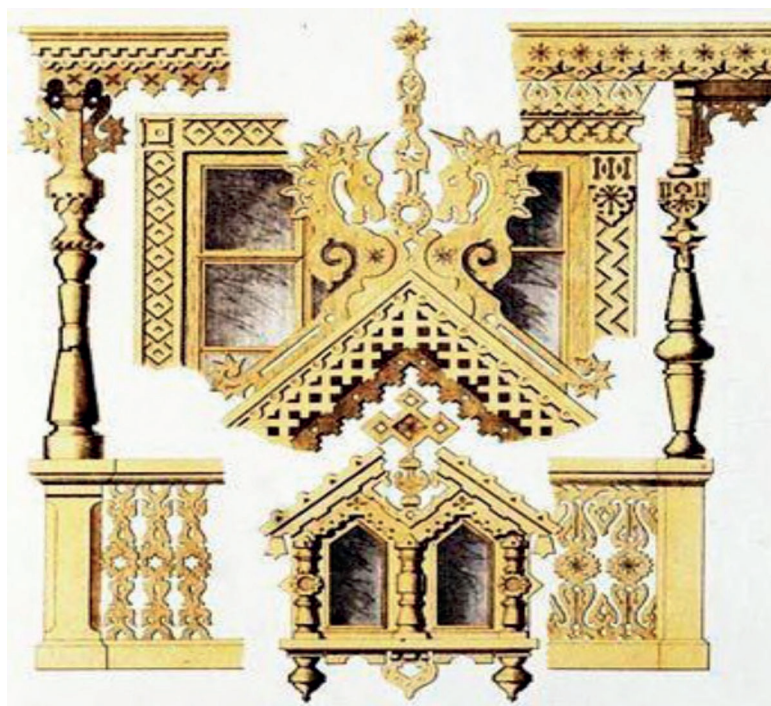

Рис. 2.3. Елементи ажурного або наскрізного різьблення для оздоблення фасаду будівлі

Рис. 2.4. Підставка під смартфон, декорована ажурним різьбленням

Не менш цікавим для учнів шкільного віку є **геометричне (тригранно-виїмчасте) різьблення**. Геометричне різьблення – це такий вид різьблення деревини, при якому візерунок формується за допомогою безлічі простих геометричних форм – трикутника, квадрата, ромба та ін. (рис. 2.5). На Гуцульщині цей вид різьблення ще називають «сухим» та часто поєднують з інкрустацією (рис. 2.6). Його елементи вирізують переважно ножем-косинцем

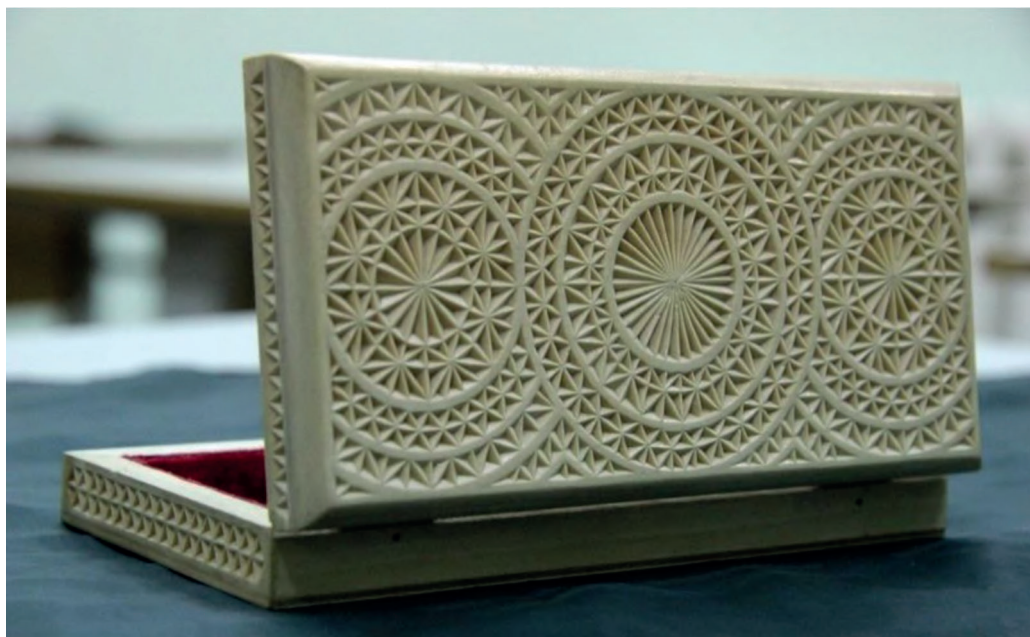

Рис. 2.5. Скринька, декорована геометричним різьбленням

Рис. 2.6. Декоративна тарілка (Ю. Шкрібляк, с. Яворів, Косівського р-ну Івано-Франківської обл., початок XX ст.)

Жолобчасто-вибірне різьблення – в українській культурі представлене **яворівським** різьбленням, яке винайшов у першій половині XX ст. майстер з Яворівщини (Львівська обл.) Й. Станько, взявши за основу традиційний яворівський розпис. Цей вид різьблення характеризується округлими формами у вигляді вузьких скобок, подвійних скобок-пелюсток, нігтиків та інших елементів, виконаних на здебільшого червоному, зеленому чи коричневому фоні (рис. 2.7). Його елементи вирізують напівкруглою чи полоогою стамескою та ножем-косинцем.

Рис. 2.7. Декоративна тарілка (С. Мельник, смт Івано-Франкове Яворівського р-ну Львівської обл., 60-і рр. XX ст.)

Рис. 2.8. Панно, виконане з елементів контурного і яворівського різьблення

У техніці **рельєфного різьблення** деревини зображення розташоване над тлом чи одному з ним рівні та має заовалений, підрізний або вибраний фони, тобто зображення є випуклим відносно до фону і повністю оброблене по всій поверхні (рис. 2.9 – 2.10). Рельєфне різьблення виконується з допомогою півкруглих стамесок.

Рис. 2.9. Декоративна тарілка, оздоблена рельєфним різьбленням

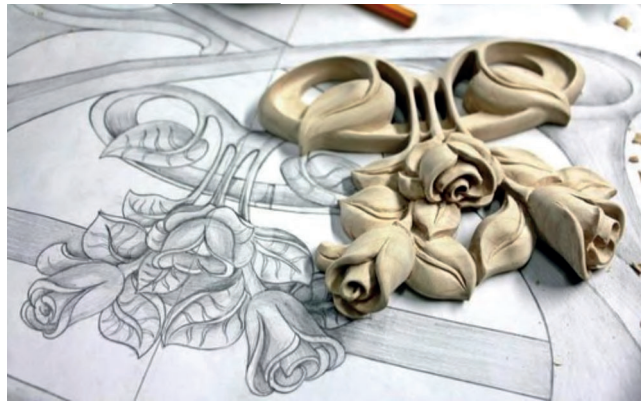

Рис. 2.10. Елементи декору, виконані в техніці рельєфного різьблення

Об'ємне (скульптурне) різьблення використовується для виготовлення скульптури, фігурок тварин і людей, дерев'яних іграшок. Підвидом об'ємного є лемківське різьблення (рис. 2.11 – 2.12) та яворівська дерев'яна іграшка (рис. 2.13).

Рис. 2.11. Композиція «Сільські музики» (Н. Дровняк)

Рис. 2.12. Композиція «Мати» (Б. Коваль)

Рис. 2.13. Яворівська народна іграшка

Отже, різьблення є дуже давнім і найпоширенішим видом художньої обробки деревини. Принцип декорування різьбленням широко застосовується для прикрашання різноманітних деталей інтер'єру, створення пілястр, арок, фриз, панно тощо. Таким різьбленням прикрашають скриньки, шахи, рамки картин, дзеркал, а також вікна, двері, шафи та безліч інших побутових виробів і предметів інтер'єру. Майстерно виконане різьблення у формі незвичайних візерунків й орнаментів, перетворює будь-який інтер'єр у дивовижно привабливий й оригінальний. Натуральний масив дерева має неймовірні можливості в предметному декоруванні, застосовуючи графічні, художні та скульптурні прийоми. Елементи меблів, виготовлені із застосуванням техніки різьблення, здатні подарувати життя і прикрасити простір навколо людини.

2.2. Матеріально-технічне забезпечення шкільного гуртка

Як і в кожній справі, у різьбленні деревини є свої секрети, нюанси, що дозволяють розкрити красу цього природного матеріалу. Для якісного виконання елементів та мотивів, композицій у техніці різьблення необхідно підібрати спеціальні інструменти та запитися необхідними заготовками, орнаментами, ескізами різнопланових зображень, що втілюватимуться у матеріалі.

Дуже високі вимоги ставляться до якості інструментів для різьблення. Звичайно, майстерність відіграє важливу роль, однак правильно підібрані та добре нагострені інструменти допоможуть втілити задум, ідею, проєкт у матеріалі. Досвідчені різьбярі з першого погляду на інструмент скажуть про його якість, а учні-початківці губляться від його величезного вибору.

У базовий набір для різьблення деревини входять: комплект ножів і стамесок (рис. 2.14); надфілі; ножівки по металу; лещата; наждачний папір; дріль з декількома видами свердел; бруски для загострення.

Рис. 2.14. Комплект ножів і стамесок для різьблення деревини

Ножі та стамески мають бути виготовлені з якісної інструментальної сталі. Найкраще їх придбати у спеціалізованих магазинах, хоча на початковому етапі підійдуть звичайні ножі-косинці та вузькі стамески, призначені для контурного та геометричного різьблення. Не обов'язково вибирати дорогий інструмент, дешевше їх власноруч виготовити з рапідної сталі (шевського ножа). При зростанні майстерності учням в перспективі може знадобитися набір якісних стамесок, фрезерувальна машина, бормашина, електричний лобзик, токарний верстат й інше обладнання та інструменти.

Плоска стамеска – це довгий стрижень, на торці якого розташована плоска різальна кромка. Найчастіше така стамеска застосовується для

первинної обробки деревини. Стамески напівкруглі – це один із найважливіших інструментів для різьблення: вони дещо відрізняються за рівнем закругленості, тобто бувають середніми, круглими і пологими. Для виконання тонких контурних порізок використовується V-подібний варіант стамесок (рис. 2.15) Учням-початківцям достатньо невеликого набору для різьблення деревини, але обов’язково гарної якості, щоб відразу звикати до правильних рухів і натиску.

На рисунках 2.16 – 2.17 подані геометричні форми і параметри ножів і стамесок для різьблення деревини.

Рис. 2.15. Різновиди ножів і стамесок для різьблення деревини

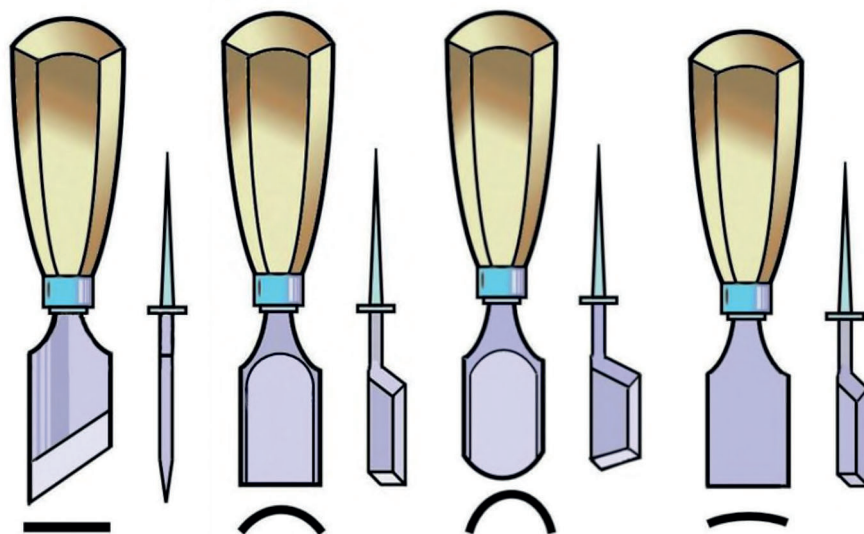

Рис. 2.16. Форми основних стамесок для різьблення деревини

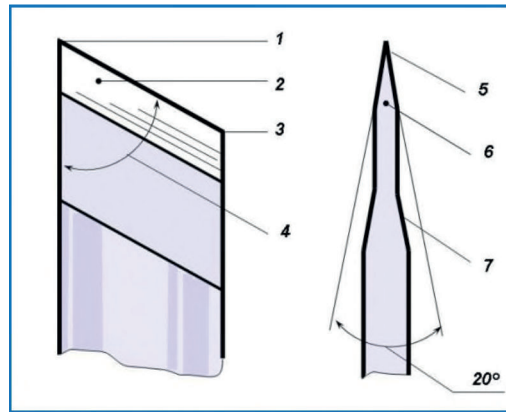

Рис. 2.17. Основні елементи та геометричні параметри ножа-косинця:
 1 – носок; 2 – лезо; 3 – п'ятка; 4 – кут скошення $60 - 70^\circ$; 5 – вістря;
 6 – 7 – перша і друга фаски; кут загострення – $17 - 20^\circ$

Розглянемо основний матеріал для різьблення – деревину. Відомо, що деревина дуже цінний і високоякісний матеріал достатньої міцності, невеликої ваги, має дуже добрі теплоізоляційні властивості і красиву будову (текстуру). Крім того, вона достатньо легко обробляється: спеціальною фізико-механічною обробкою, а пропарюванням, нагріванням, пресуванням можна значно підвищити її якість. Однак деревина має й певні недоліки: якщо умови зберігання й експлуатації несприятливі, то вона швидко загниває, руйнується шкідниками, деформується, розбухає, жолобиться, розтріскується тощо.

Породи дерев, як відомо, поділяються на хвойні та листяні. Листяні своєю чергою складають дві великі групи: кільцепорові та розсіянопорові, а за технічними ознаками – твердолистяні і м'яколистяні. Стосовно різьблення, то у кожній породі дерев є свої переваги та недоліки. З м'якою деревиною (вільха, осика, липа, береза та ін.) працювати легко, але й браку може бути чимало. Для учнів-початківців ці породи дерева підійдуть якнайкраще. Дуб, самшит, платан, горіх, червоне дерево та ін. – це дорожчі і складні за текстурою породи дерев, які відрізняються твердістю та стійкістю, тому вирізати елементи з неї школярам достатньо складно.

2.3. Розроблення презентації для гурткових занять із різьблення деревини

Перед керівником шкільного гуртка часом постає необхідність коротко, швидко та в доступній формі довести навчальну інформацію школярам. Для цього в освітньому процесі широко застосовуються системи презентаційної графіки. Використовуючи такі системи, можна отримати комплект слайдів, екранні презентації з анімацією та звуковим оформленням, а також друковані матеріали. Більшість сучасних презентаційних програм підтримує анімацію, роботу зі звуком, відео й інші можливості мультимедіа.

Отже, навчальна презентація – це пов'язана послідовність слайдів з певної теми уроку чи розділу. Презентації складаються зі слайдів – окремих кадрів презентації, тобто сторінок світлин, відео тощо, незалежно від того, чи будуть вони надалі використовуватися у вигляді аркуша паперу. В презентації усі слайди зберігаються у єдиному файлі. Вони можуть включати заголовок, текст, графічні об'єкти, діаграми, звукові фрагменти, відеокліпи. Готові слайди можна роздрукувати або на прозорих плівках для звичайного проєктора, або на папері для використання як роздатковий матеріал.

Демонстрація презентацій – це процес показу слайдів у логічному порядку, який на думку вчителя якнайкраще допоможе розкрити зміст навчального матеріалу. При цьому показ може керуватися як вручну, так і автоматично. Для управління показом у вікні є навігаційний блок, що дозволяє вибирати слайди як послідовно, так і в довільному порядку, вказуючи на їхні номери.

Найбільш популярною для демонстрування навчального матеріалу є **PowerPoint** – програма, що входить до складу Microsoft Office та є графічним пакетом підготовки презентацій і слайд-фільмів. Ця програма, будучи інструментом, що дозволяє створювати й оформлювати різноманітні презентації, пропонує набір можливостей роботи з текстом, засобів малювання, побудови діаграм, стандартні ілюстрації тощо. Так, однослайдові презентації можуть, наприклад, використовуватися для демонстрування

будови певного механізму, пристрою чи інструменту, а багатослайдові – нададуть неоціненну допомогу вчителю як супровід комплексного подання навчального матеріалу. Програма PowerPoint орієнтована на непрофесійне створення зображень слайдів, фотоплівок або презентацій для перегляду на екрані комп'ютера, крім того, вона дозволяє виводити презентації в мережу Інтернет.

До *основних переваг* програми PowerPoint можна віднести: 1) програма проста в освоєнні: наявність підказок дозволяє створювати презентацію навіть новачкові, а готові шаблони забезпечують високу якість результатів; 2) у програмі закладено засоби, які допомагають вчителю на кожному етапі, підказуючи порядок дії чи прямо керуючи процесом створення слайдів. Програма також запитує потрібну інформацію, пропонуючи набір готових варіантів дизайну; 3) за допомогою програми можна створювати слайди для кодоскопу, друку на папері та демонстрування на екрані через медіапроектор; 4) після завершення роботи над презентацією можна надрукувати слайди на папері, додавши до кожного слайду пояснення, а також підготувати діапозитиви для демонстрування за допомогою технічних засобів навчання. Також можна зберегти результати, додавши до них особливі ефекти; 5) програма пропонує широкий вибір звуків, музики, текстури, фотографій, мультимедійних засобів; 6) основа презентації – слайди, які можуть містити заголовки, текст, діаграми, графічні об'єкти та фігури, графіку ClipArt, кіно, звук та візуальні ефекти, створені в інших програмах; 7) презентацію можна переносити на інші комп'ютери, адже спеціальний майстер упаковки збереже презентацію разом з усіма пов'язаними з нею файлами.

Нами підготовлена презентація (комплект слайдів) на тему «Загальна класифікація різьблення. Декоративні та технологічні особливості геометричного різьблення» для занять у шкільному гуртку «Різьблення деревини на мистецьких традиціях українського народу».

Тема: Загальна класифікація різьблення. Декоративні та технологічні особливості геометричного різьблення

Я адмірал беру штурвал,
Щоб більше знань здобути,
І вам я раджу слід за мною
Свої знання ще більш набути.
Дев'ятий вал нам не страшний.
Ви разом з капітаном.
Найвищий бал – це виріб ваш.
Працюємо за планом.

1.

II. Актуалізація опорних знань

Тема: Методи проектування. Комбінування. Моделі-аналоги. Виявлення кращих ознак у кожному зразку.

Які методи проектування ви знаєте?
В чому суть методу комбінування?
Що таке модель-аналог проектного виробу?

Розкрийте поняття:

- функціональність
- комбінованість та технологічність
- естетичність
- конструктивність
- ергономічність

2.

II. Актуалізація опорних знань

Функціональність: раціональність розмірів; забезпечення вимог гігієни; забезпечення зручності в користуванні.

Комбінованість та технологічність: кількість операцій, використаних при виготовленні об'єкту; доцільність та доступність використання матеріалів, технік, технологій виконання згідно структури виробу (монолітна, каркасна, оболонкова).

Естетичність: форма об'єкту, її характеристика та доцільність; доцільність поєднання форми об'єкту з декором; корисність нововведень; якість та доцільність опорядження, оздоблення та захисту виробу (шліфування, лакування, фарбування, просмолювання та ін.); якість виконання декору.

Конструктивність: раціональне використання матеріалу; простота конструкції; надійність конструкції; експлуатаційна надійність.

Ергономічність: кількість часу, витраченого на виготовлення об'єкту; доцільність та кількість витраченого матеріалу на виготовлення об'єкту; відповідність виробу до зазначених функцій об'єкту.

3.

II. Актуалізація опорних знань

Тема: «Добір конструкційних матеріалів, інструментів та обладнання для виготовлення виробу. Характеристика порід деревини»

Завдання 2

- Розташуйте хвойні породи деревини за господарським значенням і масштабами використання:
кедр, модрина, сосна, смерека, ялина
- Співставте характерні особливості та породи деревини
- Здійсніть поділ порід деревини на дві групи; хвойні і листяні

4.

II. Актуалізація опорних знань

Тема: «Добір конструкційних матеріалів, інструментів та обладнання для виготовлення виробу. Характеристика порід деревини»

Завдання 2

сосна
ялина
модрина
смерека
кедр

сосна	дуб
ялина	бук
модрина	ясен
смерека	береза
	осика
	липа
	горіх
	вільха

5.

II. Актуалізація опорних знань

Тема: «Стругання деревини. Інструменти, їх призначення та прийоми підготовка до роботи»

Завдання 3

До першої групи відносять рубанки для стругання плоских поверхонь

До другої групи відносять рубанки для стругання профільних поверхонь

шерхебель
одинарний рубанок
подвійний рубанок
торцевий рубанок
фуганок
напіфуганок
шліфтик
цинубель

зензубель
фальцгобель
штабгобель
кальовки
фігарей
галтель
штап
гратгобель
грунтубель
шпунтубель
федергобель
горбань

ДОМІНО

6.

II. Актуалізація опорних знань

Тема: «Стругання деревини. Інструменти, їх призначення та прийоми підготовка до роботи»

Завдання 3

Інструменти для стругання плоских поверхонь

Шерхебель
Напіфуганок
Одинарний рубанок
Фуганок
Подвійний рубанок
Шліфтик
Торцевий рубанок
Цинубель

7.

II. Актуалізація опорних знань

Тема: «Стругання деревини. Інструменти, їх призначення та прийоми підготовка до роботи»

Завдання 3

Ручні інструменти для профільного стругання

Горбань
Федергобель
Грунтгобель
Шпунтубель
Нальсана
Галтель
Штап
Зензубель

8.

II. Актуалізація опорних знань

Тема: «З'єднання виробів з деревини. їх видів та послідовність виготовлення. Технологія ручного свердління отворів»

П'ЯТИЙ ЗАЙВИЙ

Для подальшої роботи вам необхідно брати лише потрібні речі. Для цього із даних слів та малюнків виключити одне, яке з цимую раї не належить до певної тематичної групи.

Завдання 4

Ручний дриль	Колінакост	Бокс	Електронний дриль	Кондиционер
--------------	------------	------	-------------------	-------------

Напильник	Сопловок	Зв'язувальна	Нероз'єднаний	Складений
-----------	----------	--------------	---------------	-----------

9.

Система уроків

подальших практичних робіт
з виготовлення проекту

			
«Пробні іграшки» визначення елементів технологічного розроблення	«Розробка технології» визначення для розроблення	«Визначення елементів» технологічного розроблення	Презентація та оцінка виготовлених виробів

IV. Повідомлення теми та завдань уроку

Тема: «Загальна класифікація різьблення.
Декоративні і технологічні особливості
геометричного різьблення»

Завдання уроку:

- ❑ засвоїти класифікацію різьблення та знання про геометричне різьблення як один із видів оздоблення виробів;
- ❑ ознайомитися з орнаментальними мотивами та елементами геометричного різьблення;
- ❑ вивчити будову та призначення інструментів для геометричного різьблення;
- ❑ формувати практичні уміння і навички оздоблювати вироби в національних традиціях.

V. Вивчення нового матеріалу

1. Загальна класифікація різьблення

Серед художніх робіт в нашій країні найбільш розповсюджене і улюблене в народі здавна було різьблення по дереву. Різьбленням прикрашали житло і кораблі, меблі і посуд, знаряддя праці. Яскравістю образів, влучністю, спостережливістю, тонким гумором, оригінальною красою відрізняються народні дерев'яні іграшки.

Багатовікова культура художнього різьблення по дереву має національні традиції, які передаються з покоління в покоління при оздобленні різьбленими дерев'яних будинків, створенні побутових декоративних виробів. Найкращі зразки таких виробів, створені народними майстрами бережно зберігаються в музеях нашої країни.

Дерево в нашій ді застосовується улюбленим матеріалом художників. З нього створюють скульптури, різьблені декоративно-утилітарні предмети. В області художньої обробки дерева працюють народні майстри і художники професіонали, організовано ведеться підготовка кадрів.

V. Вивчення нового матеріалу		
Існує багато видів різьблення по дереву, але можна розділити на наступні основні групи: плоске різьблення або загладження, плоске рельєфне, рельєфне, прорізне, або акурна, скульптурне або об'ємне, домово (карбове). Кожна із цих груп, в свою чергу, ділиться по рисунку і техніці виконання на різновиди.		
№ з/п	Групи різьблення	Види різьблення
1.	Плоскоовісне (плук)	Контурне дозрівання (рельєфне) Множинне вибране різьблення Повторне різьблення (триграновісне, собеліне)
2.	Плоскорельєфне (плук, без тла, з підкладним тлом, накладне)	Завданне різьблення Рельєфне з підраним тлом Рельєфне з вибраним тлом чи малюнком
3.	Плоскопрорізне (без тла, з підкладним тлом, накладне)	Контурне скульптне Скрізне прорізне
4.	Рельєфне (плук, без тла, з підкладним тлом, накладне)	Акурна прорізне Карельєфне Рельєфне Акурна рельєфне Контуррельєфне
5.	Об'ємно-скульптурне (дубина і композиційне, пластик)	Об'ємне утворюване декоративне Скульптурне (скульптурне, композиційно-декоративне) Кругле скульптурне (станкове, монументальне, драматичне)
6.	Комбіноване	Високе кілька видів з інших визначених груп

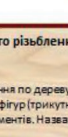
V. Вивчення нового матеріалу

2. Декоративні технологічні особливості геометричного різьблення

2.1. Загальні відомості про геометричне різьблення

Геометричне різьблення – одне з найдавніших видів різьблення по дереву. Воно виконується у вигляді виїмок, які мають форми геометричних фігур (трикутника, чотирикутника, круга) і утворюють на поверхні узор із цих елементів. Названі геометричні фігури можуть мати навішину форму.

Декор, виконаний тригранно-вигнутим різьбленням, витирає контрастом світлої різьблених ліній та гравію. Цим видом різьблення досконало володіють народні майстри Подільської, Слобожанщини, Чернівецької, Полісся, Гуцульщини. Окремі елементи й мотиви тригранно-вигнутого різьблення в поєднанні з іншими елементами та вибором (заглибленням) тлом трапляються у гуцульському «сухому» різьбленні.

ROMAN MARTSENKO
OLGA MARTYSENKO
OLGA MARTYSENKO
ROMAN MARTSENKO

В. Вивчення нового матеріалу

На Полтавщині найрозповсюдjenим мотивом орнаменту в технїці тригранно-виємчастого рїзблення є щестипелюсткова розетка, обрамлена двома трьма круговими лїніями. У промїжках мїж лїніями променї передаються порїзками трикутників. Розетки обрамленї полем, яке подїлене поперечними заглибинами-порїзками. Інколи мїж ними виконують контурні порїзи ромбів. Три суцїльні заглибини-порїзи декорованї з двох сторїн трикутниками.

V. Вивчення нового матеріалу

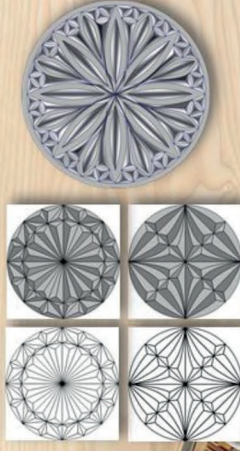
На Чернігівщині основним мотивом також є шестипелюсткова розетка, що майже суцільно чергується з восьмипелюстковою, яка обрамлена чотирикутним полем і справляє враження мережива, назимного на поверхню виробу. Розетки поділяються вузькими поперечними борозенками. Краї розеток мають різьблені профілювання.

17.

V. Вивчення нового матеріалу

Ескіз рисунка для геометричної різьби може бути виконаний лінійним контуром із тональними переходами. Характер рисунка залежить від форми площини, яка декорується.

18.

V. Вивчення нового матеріалу

ГЕОМЕТРИЧНЕ РІЗЬБЛЕННЯ

19.

V. Вивчення нового матеріалу

Вироби учнів оздоблені геометричним різьбленням

20.

V. Вивчення нового матеріалу

2.2. Елементи та мотиви геометричного різьблення

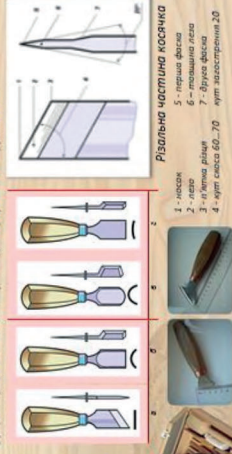
а – трикутник;
б – візок;
в – трикутник з зубцями;
г – ліхтарик;
д – чотирикутник;
е – промінь;
ж – ромб;
з – різьняк (канавки);
к – скринька;
л – круглі вимки;
м – зброя;
н – розетка-свіла;
о – свіла в квадрат;
п – ромб;
р – ромб;
с – трикутник;
т – листочок.

V. Вивчення нового матеріалу

2.3. Інструменти для виконання геометричного різьблення

Сталема жосток (мол. а), також називається різном. Це основний інструмент для виконання геометричного різьблення.

Різальна частина косачки

5 - перша фаска
6 - товщина леги
7 - друга фаска
квіт загострення 20

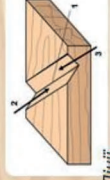
V. Вивчення нового матеріалу

2.4. Технологія тригранно-виймчастого різьблення

Прийоми виконання основних елементів
топранно-вигінчастого різьблення

Цей елемент має такий самий вигляд і послідовність виконання, як і в техніці контурного різьблення.

Ліній

Щоб виробити називки закладення
розбірським інструментам, за допомогою
пліт виконують різні мотиви різьблення:
лінійне лістяно, шпурани, драбинки,
сніжки зубчики, дошки, бендюки, медяники
тощо.

V. Discussion and conclusions

3.4 Технологія тримання виїмчастого під'блесу

Куттик є одним з найпростіших і часто вживаних елементів тригранн-випиначного розв'язання. Цей елемент виконується дуже просто: ні в разі з'ясування, що потрібно розв'язати, потрібно відобразити в розв'язанні, абиля протилежної основи біля однієї з вершин (за сторонами трикутника), абиля протилежної основи вивести на поверхню. Потім, починаючи з лінії основи, встрямляти куттик, знову наслідуючи біля вершини.

Элемент «кутиш»